

Středoškolská odborná činnost 2005/2006

Obor 17 – filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovědní obory

Optanti z Podkarpatské Rusi mezi námi - - problém náhrad za majetek

Autorka:

Eva Fenklová

První české gymnázium v Karlových Varech,
Národní 25, 360 20 Karlovy Vary
4. ročník (čtyřletého gymnázia)

Konzultant práce:

PaedDr. Vratislav Emler

(První české gymnázium v Karlových Varech)

Karlovy Vary, 2006

Karlovarský kraj

Prohlašuji tímto, že jsem soutěžní práci vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Vratislava Emlera a uvedla v seznamu literatury veškerou použitou literaturu a další informační zdroje včetně internetu.

V Karlových Varech dne 12. března 2006

.....

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat konzultantovi PaedDr. Vratislavu Emlerovi za cenné rady a metodické připomínky, které mě vedly k dalšímu studiu a prohlubování znalostí problematiky a tím k postupnému zdokonalování práce. Dále děkuji Ivanu Popovi, Dr. Sc., který mi doporučil prameny, ze kterých jsem později čerpala poznatky do své práce a upozornil na některá fakta, bez kterých by práce nebyla úplná. Jsem vděčná a tímto také děkuji pamětníkům, kteří mi poskytli v rámci průzkumu své výpovědi a všem ostatním za pomoc při vyhledávání potřebných informací.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
čs.	československá
ČSR	Československá republika
KSČ	Komunistická strana Československa
PR	Podkarpatská Rus
pozn.	poznámka
PČR	Parlament České republiky
Sb.	sbírka zákonů
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
Ú. l.	úřední list ¹
USA	Spojené státy americké

¹ Ú. l. = úřední list

Zdroj: *Zákon o úředních listech ze dne 7. prosince 1949* – <<http://www.mvr.cz/sbirka/1949/sb83-49.pdf>>

Obsah

1. Úvod	5
2. Metodika práce	6
3. Podkarpatská Rus – východní provincie první Československé republiky	8
4. Obsah otázek průzkumu	12
5. Výsledky průzkumu	14
6. Opce obyvatel	23
7. Právní dokumenty	25
8. Náhrada za nemovitý majetek	28
9. Informace z archivu	29
10. Současné řešení problému	30
11. Závěr	32
12. Diskuse	33
Resumé	34
Použitá literatura	35
Seznam příloh	36

1.

Úvod

K sepsání této práce mě přivedlo vyprávění mých prarodičů ze života na Podkarpatské Rusi během 2. světové války a na jejich cestu do Čech, kde našli svůj nový domov. Babiččiny vzpomínky vždy končily přibližně rokem 1946, kdy se prarodiče trvale usadili v Československu. Co je tu (stejně jako všechny ostatní přesídlence) čekalo?

Zaměřila jsem se především na problematiku plnění legislativních závazků, které vstoupily v platnost po skončení 2. světové války a týkaly se majetku zanechaného na území Podkarpatské Rusi. V běžně dostupné literatuře je tato otázka řešena málo, protože před rokem 1989 nebylo žádoucí řešit majetkové požadavky vůči „spřátelenému“ Svazu sovětských socialistických republik a po roce 1993, kdy došlo k rozpadu Československa, jehož důsledkem byla ztráta bezprostřední hranice s Podkarpatskou Rusí, se otázka prvorepublikových obyvatel Podkarpatské Rusi stala v našem státě okrajovou. Proto jsem čerpala i z věrohodných vyprávění pamětníků a jejich potomků, která moji práci obohatila nejen o základní fakta z dějin, ale především o osobní pocity a zážitky jednotlivců. Mým cílem bylo odkrýt skutečnosti plnění či neplnění zákonů a vyhlášek vydaných v souvislosti s náhradou za nemovitý majetek, který migranti na Podkarpatské Rusi po svém odchodu zanechali, a to v době od ukončení 2. světové války do současnosti.

Tématem migrace lidí z Podkarpatské Rusi a jejími následky se zabývám již více než 2 roky, a proto je práce, kterou předkládám, rozšířením práce předešlé. Studium a prohlubováním znalostí z této oblasti jsem postupně přicházela na nové informace, které jsem shrnula a upřesnila až v této, tzv. pokračující práci.

Tato práce je určena migrantům „z Československa do Československa“ a dalším generacím potomků, kteří se již narodili v Čechách, ale své kořeny stále nalézají na území Podkarpatské Rusi. Prostřednictvím této práce bych chtěla připomenout všem nevyřešené otázky, kterými jsou porušována práva bývalých obyvatel Podkarpatské Rusi – lidí, kteří s námi žili a dodnes žijí v jednom společném státě. Nikdy nebyli nepřáteli našich občanů, a proto když si mohli zvolit, zůstali žít v Československu...

2.

Metodika práce

Nejprve jsem vymezila problém, kterým se chci zabývat – studiem vývoje politických událostí na Podkarpatské Rusi během 2. světové války a po jejím skončení vzhledem k dopadům těchto událostí na samotné obyvatele. Mým cílem bylo zjistit, zda došlo k řádnému plnění právních závazků, které byly vydány po roce 1946 v souvislosti s připojením Podkarpatské Rusi ke Svazu sovětských socialistických republik a s tímto spojené vyřešení otázky odškodnění optantů po přesídlení do Čech.

Práci lze rozdělit do několika částí. V první části jsem na základě studia literatury sestavila historii Podkarpatské Rusi 20. století. V další části je uveden průzkum, který poukazuje na skutečné osudy jednotlivých lidí, kteří z různých důvodů opustili Podkarpatskou Rus. Cílem tohoto průzkumu nebylo výsledky sumarizovat, ale naopak uvést rozhovory v celém znění tak, aby si mohl každý čtenář vytvořit vlastní náhled na problematiku migrace lidí a tak lépe pochopit význam celé práce. Průzkum jsem provedla následujícím způsobem.

Vyhledala jsem ve svém okolí 8 lidí, u kterých jsem se domnívala, že žili na Podkarpatské Rusi a jsou pamětníky 2. světové války nebo jejich potomky. Když jsem však jednotlivé osoby oslovila, zjistila jsem, že 2 ženy nepocházejí z Podkarpatské Rusi, ale z jiné části dnešní Ukrajiny. Tyto osoby byly z mého průzkumu vyjmuty. Třetí osobou byla žena, která sice migrovala se svou rodinou po 2. světové válce z Podkarpatské Rusi do Čech, ale o této etapě svého života se mnou nechtěla z osobních důvodů hovořit. Respektovala jsem její odmítnutí, a proto mi zůstalo 5 žen, které si buď přímo pamatují na svou migraci, nebo jsou potomky pamětníků, kteří osudy svých rodičů z jejich vyprávění znají. Průzkum byl proveden v období dubna až června roku 2004.

Osoby, které byly předmětem průzkumu, mají na svou, mnohdy složitou, cestu z Podkarpatské Rusi špatné vzpomínky a stále žijí ve strachu z problémů, které by podle jejich názoru mohly z mé práce a výpovědí vyplynout, a proto nechtěly zveřejnit svá jména. Z tohoto důvodu uvádím jména pozměněna, věk osob je však uveden přesně. Mými dotazovanými je právě 5 žen, protože jejich manželé již zemřeli nebo se jich záležitost přímo netýká.

Dotazované osoby

A: paní Anna, 83 let

B: paní Magda, 86 let

C: paní Jolana, 80 let

D: paní Miloslava, 67 let

E: paní Halina, 54 let

Na závěr jsem odpovědi dotazovaných vyhodnotila a shrnula. Jelikož je více než polovina mých dotazovaných ve velmi vysokém věku, jsou jejich odpovědi často úlomkovité. U potomků pamětníků zůstaly některé otázky nezodpovězeny, protože si již osudy svých rodičů nepamatují dokonale nebo se některých pamětníků otázky přímo netýkají.

U odpovědí, které jsem shledala na základě studia odborné literatury nepřesné nebo zkreslené, jsem uvedla svůj vlastní komentář k dané odpovědi.

Jako stěžejní považuji poslední část, která se zabývá skutečným odškodňováním optantů. Uvádím v ní citace z právních dokumentů, přičemž jsou některé z nich uvedeny v celém znění v příloze.

Téma Podkarpatská Rus je v literatuře v současné době řešeno poměrně málo. Nečerpala jsem proto pouze z knih, ale i z jiných zdrojů. Jedním ze zdrojů byly výpovědi pamětníků nebo jejich potomků, které jsem mohla srovnat s plnými zněními některých právních dokumentů nebo s informacemi z literatury.

Některé informace, jež jsem ke svému studiu potřebovala, nebyly uváděny v literatuře, ani na internetových stránkách, a proto jsem se musela s dotazy obrátit na dva archivy – nejprve na Státní ústřední archiv a poté na archiv Ministerstva financí České republiky. Ze zasláných materiálů jsem získala podklady ke kapitolám č. 8 a 9.

Na webových stránkách² jsem našla informaci, že v Praze existuje Společnost přátel Podkarpatské Rusi, na jejíž základě jsem se spojila s předsedou spolku Josefem Havlem. Poštou mi bylo zasláno několik výtisků časopisů, které tato společnost vydává, a kniha Jaroslava Vaculíka – Hledali svou vlast. V té jsem našla mnohé potřebné informace o náhradě za nemovitý majetek a v jednom z časopisů jsem získala informaci, že je právě řešena otázka náhrady za nemovitý majetek Rusínů v Senátu České republiky. Zajímalo mě konkrétní současné projednávání a řešení, proto jsem dopisem oslovila nejprve Jana Hadravu,

² viz použitá literatura str. 35

senátora za náš obvod. Můj dotaz byl postoupen senátorce RNDr. Jitce Seitlové, jejím prostřednictvím pak ministři financí, kteří mi na dotaz odpověděli.

Shromažďování materiálů bylo složité. Z jednotlivých úlomků jsem sestavovala postupně celou mozaiku, ze které vyplynuly jednotlivé kapitoly. Na základě získaných podkladů jsem kapitoly doplňovala o vlastní úvahy a názory. V dopise ministra financí Mgr. Bohuslava Sobotky a v dopisech senátorky RNDr. Jitky Seitlové jsem našla odpovědi na stěžejní otázky, které vedly k závěru mé práce.

3.

Podkarpatská Rus – východní provincie první Československé republiky

Po dlouhá staletí patřilo území Podkarpatské Rusi k nejhudším oblastem habsburské monarchie. Na připojení tohoto území k tehdejší nově vzniklé Československé republice měli vliv především rusínští emigranti žijící ve Spojených státech amerických. Podle archivních dokumentů jich v této době ve Spojených státech žilo přibližně 400 000, téměř tolik jako na Podkarpatsku. V emigraci se utvářela myšlenka národního uvědomění a obrození, protože emigrantům se zde dostalo vzdělání a navíc se formoval i první národní kapitál, částečně transferovaný domů. O Podkarpatské Rusi jednala Americká národní rada Rusínů dokonce s prezidentem USA W. Wilsonem. Národní rada Rusínů ve Spojených státech vyhlásila 12. 11. 1918 plebiscit, ve kterém se 67 % Rusínů vyjádřilo pro připojení Podkarpatské Rusi k Československu. V období následujícího roku probíhala v Užhorodu, Prešově, Svaljavě a Chustu referenda o připojení, která vyvrcholila 8. 5. 1919, kdy delegáti jednotlivých národních rad v Užhorodě požádali československou vládu o připojení k ČSR. Požadavek československé delegace byl schválen. Přičlenění bylo definitivně potvrzeno Saint - Germainskou smlouvou na pařížské mírové konferenci 10. 9. 1919, kde bylo také vymezeno postavení země v rámci ČSR. V jednom z jejich článků bylo zakotveno, že Podkarpatská Rus získá nejvyšší míru samosprávy jako autonomní část Československé republiky. V čele administrativy autonomního území bude guvernér, ministerstva budou mít zvláštní rusínské referáty a ve vládě ČSR bude Podkarpatskou Rus zastupovat ministr bez portfeje. V listopadu stejného roku byl Generálním statutem pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi

ustanoven oficiální název území a byly stanoveny hranice.³ Tímto byly vytvořeny podmínky pro soužití Čechů, Slováků a Rusínů (jak nazýváme obyvatele Podkarpatské Rusi).

Hlavní zásady smlouvy byly v únoru 1920 včleněny do Ústavní listiny republiky československé. Neklidná byla hlavně jižní hranice, kde nikdo z místních obyvatel nevěřil připojení k ČSR a každý očekával nevyhnutelný návrat Maďarů. Největším problémem se stala výměna peněz za československé koruny, neboť místní obyvatelé ze strachu z Maďarů, kteří by se mohli vrátit, nevyměňovali maďarské peníze za nové, a tak po uplynutí lhůty pro výměnu peněz přišli o značnou část svých úspor. Otázka vztahu Podkarpatské Rusi a Maďarska byla vyřešena 4. 6. 1920 podepsáním mírové smlouvy ve francouzském Trianonu, kterou Maďarsko uznalo ztrátu Slovenska a Podkarpatské Rusi ve prospěch ČSR.

Prvním (dočasným) guvernérem byl na návrh vlády jmenován G. Žatkovič, viceguvernérem se stal Petr Ehrenfeld. Bylo otázkou času, kdy mezi oběma vůdčími osobnostmi nově připojeného území vzniknou rozpory. Po deseti měsících ve funkci guvernéra podal G. Žatkovič demisi s odůvodněním, že se snaží všemi způsoby o dosažení slíbené autonomie Podkarpatské Rusi. Po několika vyjednáváních byla na jaře roku 1921 rezignace přijata. Žatkovič, zklamán přístupem vlády, opustil Podkarpatskou Rus a vrátil se do USA, kde zahájil propagaci mezi tamějšími Rusíny. V závěru roku 1923 byl dalším guvernérem jmenován Anton Beskid, viceguvernérem byl Antonín Rozsypal, který se soustředil především na rozvoj infrastruktury na Podkarpatské Rusi. Dne 14. 7. 1927 byl parlamentem schválen zákon, v němž se Podkarpatská Rus stala jednou ze zemí ČSR v čele se zemským prezidentem, kterým se stal Antonín Rozsypal.⁴

Po roce 1920 zde začala ČSR investovat do zmíněné infrastruktury – stavby silnic, mostů, vyrostl tu i nový Užhorod (pod názvem Galago), Chust a Solotvina. Obrovské investice plynuly také do školství a zdravotnictví. Celkové státní výdaje na Podkarpatskou Rus činily šestinásobek daňových příjmů z tohoto území.

Novým guvernérem se v roce 1935 stal Konstantin Hrabar. O rok později navštívil Podkarpatskou Rus prezident Edvard Beneš, následně se začalo jednat o autonomii území. Autonomie byla oblasti přiznána jako jeden z důsledků Mnichovské dohody dne 8. 10. 1938.

Dne 11. 11. 1938 byla v Praze ustavena první podkarpatoruská vláda v čele s promaďarským Andrejem Bródym, později pak s proněmeckým Augustinem Vološynem. Čtyři křesla tu měla „ruská“ strana, dvě „ukrajinská“ – přesně odpovídající počtu množství příznivců těchto směrů na politické scéně Podkarpatské Rusi. Od října 1938 vznášelo své

³ vývoj státních hranic Československa – viz příloha č. 3

⁴ Zdroj: Pop, I. *Podkarpatská Rus. Libri 2005, s. 116-117*

nároky na toto území stále důrazněji Maďarsko za podpory Polska. Arbitrážním jednáním ve Vídni dne 2. 11. 1938 získalo Maďarsko jižní část včetně Užhorodu, Mukačeva a Berehova (oblast byla později, 22. 11. 1938, protiústavně přejmenována autonomní vládou na Karpatskou Ukrajinu)⁵, ve dnech 5.-10. 11. 1938 začala maďarská armáda obsazovat jižní část. Země tak ztratila větší část svého průmyslu, měst i úrodné nížiny. Sídlo vlády se přesunulo z Užhorodu do Chustu, kde byl otevřen nový německý konzulát. Autonomní východní provincie založila paralelně k čs. armádě také svou ozbrojenou moc, tzv. Karpatskou Síč – polovojenské jednotky podřízené přímo autonomní vládě. Karpatská Síč byla organizována v menší (vesnické) a větší (městské) celky, ve kterých byli organizováni především radikální ukrajinští nacionalisté původem z Haliče s touhou vybudovat ukrajinský stát.⁶

Maďarská vláda odeslala 14. 3. 1939 československé vládě ultimatum, aby do 24 hodin vyklidila Podkarpatskou Rus. Dne 15. 3. 1939 napadla Karpatskou Ukrajinu maďarská armáda. Premiér Vološyn v této situaci vyhlásil 15. 3. 1939 nezávislost Podkarpatské Rusi (stala se nezávislým státem) a očekával německou podporu. Té se mu ovšem nedostalo a navíc mu bylo Hitlerem doporučeno podřídit se Maďarům. Ve stejný den byl svolán parlament, zvolen prezident (A. Vološyn) a symboly země – modrozlutá vlajka, trojzubec za státní znak a hymna „Šče ne vmerla Ukrajina.“

O den později proběhla evakuace většiny čs. jednotek do Rumunska přes Tjačevo, odkud je evakuační vlaky odvezly přes Jugoslávii a Rakousko do Protektorátu Čechy a Morava. Rumunsko bylo jedním ze států vedle Jugoslávie a Polska, který se v dané situaci zachoval k Čechům vstřícně, naše jednotky se zde setkaly s vřelou podporou obyvatelstva. Karpatská Síč se pokusila bránit postupu Maďarů u Chustu, ale marně. O život zde přišla přibližně polovina jejích vojáků. 18. 3. 1939 byla Podkarpatská Rus obsazena maďarským vojskem.

V průběhu celé 2. světové války okupovalo území Podkarpatské Rusi Maďarsko. Mladí Rusíni a Ukrajinci prchali před maďarskou mocí na sever do Sovětského svazu, kde ovšem byla většina z nich deportována do koncentračních táborů. Zde po tisících umírali, než se jim podařilo zachránit v československé vojenské misi v čele s generálem Heliodorem Píkou a začlenit se do jednotky; později sloužit pod vedením plukovníka Ludvíka Svobody. Tato jednotka byla zcela zformována koncem července 1944. Sbor měl více než 16 000 vojáků, z toho přibližně 3 000 Rusínů. Armádní sbor byl nasazen do bojů u Sokolova (v březnu 1943), u Kyjeva (v listopadu 1943) a do karpatsko-dukelské operace, ve které přišly o život tisíce sovětských i československých vojáků.

⁵ Zdroj: Brod, T. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945. Moskva – objetí a pouť. Listopad 1992, s. 269*

⁶ Zdroj: Magocsi, P. R., *Pop I. Encyklopédia of Rusyn history and culture. University of Toronto Press 2002, s. 54-55*

Spojenci a čs. exilová vláda předpokládali, že republika bude obnovena v předmnichovských hranicích. A tak ČSR v souladu s dohodou z 8. 5. 1944 vyslala do Chustu delegaci v čele s ministrem Františkem Němcem, aby se na osvobozeném území ujala úřadu. Její úsilí však Sověti zmařili a celé území obsadila Rudá armáda. Čs. vláda se obávala vyvolat se svým spojencem konflikt, který by se stal mezinárodním problémem, a tak nakonec ustoupila. Jan Masaryk ještě v únoru roku 1944 výslovně potvrzoval, že „Podkarpatská Rus je a zůstane součástí Československé republiky.“⁷ Zmanipulované byly jak volby do národních výborů, kdy byla povolena jen komunistická strana, tak i následná zmanipulovaná podpora manifestu z 26. 11. 1944 požadujícího připojení k sovětské Ukrajině. Připojení bylo ze strany Podkarpatské Rusi požadováno na základě malých, často nevěřejných schůzí konaných v mnoha podkarpatoruských obcích a veřejných schůzích ve větších městech⁸, která byla pod silným vlivem představitelů komunistické strany. Nikdy na Podkarpatské Rusi nedošlo k lidovému hlasování, ve kterém by se k danému problému mohl svobodně vyjádřit každý občan.

V novinách Hlas revoluce číslo 48 z roku 1974 byla uvedena část Manifestu o sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou a o odloučení od Československa, který byl přijat již 26. 11. 1944 na prvním sjezdu Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny v Mukačevě. (Jelikož byla část manifestu převzata z novin vydaných v době totalitního režimu v Československu, musíme jej přijímat s částečným nadhledem. – pozn. aut.)

„Nastal radostný historický den Zakarpatské Ukrajiny. S pomocí hrdinné Rudé armády bylo svrženo německo-maďarské jho. Skončilo se staleté panství Maďarů a všech cizáků na odvěké ukrajinské půdě Zakarpatské Ukrajiny. Sjezd Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny vzdává jménem všeho obyvatelstva srdečné díky hrdinné Rudé armádě, která přinesla na svých bojových praporech radost a štěstí našemu národu. ...“⁹

Na nátlak vedení SSSR a KSČ byla 29. 6. 1945 v Moskvě podepsána smlouva o odstoupení nejvýchodnější části československého území Sovětskému svazu. Tuto smlouvu podepsali lidový komisař zahraničních věcí Sovětského svazu Vjačeslav Michajlovič Molotov, předseda vlády ČSR Zdeněk Fierlinger a státní tajemník ministerstva zahraničí ČSR V. Clementis.¹⁰ Ač měl proti tomuto aktu silné výhrady i sám prezident Edvard Beneš, musel s ním v závěru

⁷ Zdroj: Brod, T. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945. Moskva – objetí a ponto. Listopad 1992*, s. 269

⁸ Zdroj: Brod, T. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945. Moskva – objetí a ponto. Listopad 1992*, s. 278, 280

⁹ citace z novin Hlas revoluce, článek Zakarpatská Ukrajina před 30 lety – viz příloha č. 4

Zdroj: Anonym. *Zakarpatská Ukrajina před 30 lety. Hlas revoluce, 1974, č. 48*

¹⁰ Zdroj: Pop, I. *Podkarpatská Rus. Libri 2005*, s. 164

souhlasit, protože nemohl riskovat kolaps československo-sovětských vztahů, jež tvořily základ jeho politické linie. Podpisem smlouvy o odstoupení Podkarpatské Rusi porušil ústavní pravomoc prezidenta republiky, protože jakákoli hraniční změna v rámci státu musela být projednána a schválena řádně zvoleným parlamentem.

Sovětský svaz zakázal po 2. světové válce užívat názvu Rusíni a nezohlednil skutečnost, že Rusíni jsou samostatný národ.¹¹

Občané české a slovenské národnosti a českoslovenští vojáci ruské nebo ukrajinské¹² národnosti žijící na Podkarpatské Rusi měli právo opce, tedy rozhodnout se pro čs. nebo sovětské občanství, a v případě stěhování právo vzít si s sebou majetek a za nemovitosti dostat náhradu. Ve skutečnosti sovětská správa žádnou náhradu nevyplácela. Rusínům a Ukrajincům, kteří nebojovali v oddílech československé armády, bylo toto právo odepřeno. Několik tisíc Čechů a Slováků (přibližně 5-10 tisíc) odešlo do Československa.

Je to pravděpodobně jediný případ v novodobých dějinách, kdy vítězný stát ve válce ztratil podstatnou část svého území ve prospěch jiné vítězné mocnosti. Sovětský svaz tak získal malé, ale z hlediska politicko-strategického velmi důležité území – jediné území, které v rámci Sovětského svazu leželo za Karpaty. Tento akt velmi výrazně předznamenal nerovnoprávný vztah Sovětského svazu a Československa. Po rozpadu SSSR zůstala Zakarpatská oblast v Ukrajinské republice.

V prosinci 1991 proběhlo na Zakarpatí referendum, v němž se 78 % obyvatel vyslovilo pro samosprávu oblasti. Centrální ukrajinská vláda však tuto skutečnost dodnes nevzala na vědomí, navíc Rusíny nepovažuje za národnostní menšinu, ale za Ukrajince. Rozdělení československé federace roku 1993 zmařilo veškeré snahy podkarpatských představitelů o anulování smlouvy z roku 1945 a opětovné připojení Podkarpatské Rusi k Československu.

4.

Obsah otázek průzkumu

Původně jsem si pro průzkum připravila 30 otázek, které jsem chtěla zadat svým respondentkám. Původní výběr plynul z předešlého studia literatury – jednotlivých úseků migrace, příčin a důsledků v období 2. světové války a po jejím skončení. Při podrobnějším studiu celé problematiky jsem došla k závěru, že některé otázky lze sloučit a některé byly

¹¹ Zdroj: Magocsi, P. R., *Pop I. Encyclopedia of Rusyn history and culture. University of Toronto Press 2002, s. vii*

¹² Zdroj: *Vládní nařízení č. 61/1945 Sb. ze dne 24. srpna 1945*

vyjmuty úplně, neboť se přímo netýkaly řešeného úkolu. Po sloučení a vyjmutí několika otázek mi zbylo 21 dotazů, na které jsem si při rozhovoru s pamětníky pečlivě zapisovala odpovědi.

Výsledných 21 otázek jsem rozdělila podle tématu do 6 bloků, přičemž každý blok je zaměřen na výzkum jedné části migrace.

Přehled otázek

I. blok

1. Jak jste se na Podkarpatskou Rus dostala? Popište stručně tamější život za 2. svět. války.
2. Dostalo se vám nebo vašim dětem na Podkarpatské Rusi vzdělání, popř. jakého?

II. blok

3. Kdy přesně jste se rozhodla, že z území Podkarpatské Rusi odejdete?
4. Jaké skutečnosti vás k odchodu vedly?
5. Migrovala jste z důvodů politických?

III. blok

6. Proč jste si zvolila Čechy jako cíl své migrace?
7. Byla jste si jista, že v Čechách najdete své útočiště, nebo jste přemýšlela, že půjdete ještě dál na západ?
8. Migrovala jste sama nebo s někým?
9. Kde se v této době nacházel váš manžel (rodina)?
10. Co jste si vzala na cestu s sebou?
11. Měla jste na cestu dostatek peněz?

IV. blok

12. Jakým způsobem jste cestovala?
13. Odcházela jste za svými příbuznými či známými?
14. Když se teď zamyslíte, chtěla byste se na Podkarpatskou Rus vrátit?

V. blok

15. Bylo k připojení PR k SSSR (29. 6. 1945) vyhlášeno referendum? Mohli jste se vyjádřit k této věci?

16. Byli jste v roce 1945 PRO připojení PR k SSSR?

17. Myslíte si, že většina obyvatel PR byla tehdy PRO připojení k SSSR?

VI. blok

18. Jak velký majetek jste na PR zanechala?

19. Věděla jste o právu získat náhradu za majetek?

20. Žádala jste někdy v letech 1946-1958 (či případně někdy později) o náhradu za nemovitý majetek, který jste po svém odchodu na PR zanechala?

21. Byl vám po migraci majetek navrácen?

5.

Výsledky průzkumu

1. Jak jste se na Podkarpatskou Rus dostala? Popište stručně tamější život za 2. svět. války.

A: Vdala jsem se v roce 1936, můj manžel pocházel z Neresnici (okr. Tjačev) na Podkarpatské Rusi. Narodilo se nám první dítě – syn v roce 1937. Jeli jsme vlakem s manželem a synem na návštěvu k manželově matce a sestře, synovi byl tehdy 1 rok. Po 14 dnech návštěvy začala území okupovat maďarská armáda, čeští obyvatelé museli odejít do Čech. My jsme ale odejít nemuseli, protože manžel se na Podkarpatské Rusi narodil, ani jsme odejít nemohli, jelikož jsme měli roční dítě. Jakmile začali Maďaři okupovat území a začala válka, uzavřely se hranice a my jsme museli zůstat na Podkarpatské Rusi. Můj manžel spadl do československé armády, a proto nebyl mobilizován. Nikdo z obyvatel nesouhlasil s maďarskou nadvládou, a proto začali utíkat mladí muži do Ruska s cílem bojovat s ruskou armádou proti Hitlerovi - - Maďarům. Přibližně za rok po zahájení války byli mobilizováni i českoslovenští vojáci. K maďarské armádě narukoval i můj manžel, se synem jsem zůstala sama nejprve u tchýně, později v domě, který nám byl přidělen. Maďaři vzali mého manžela ihned na frontu, odkud později přeběhl k československé „Svobodově“ armádě, která šla ze severu Ruska přes Polsko, Duklu, až do Prahy.

B: Na Podkarpatské Rusi v městě Luh jsem se narodila. Když vypukla 2. světová válka, byla jsem těsně po maturitě. Jelikož jsem neuměla maďarsky a území začali okupovat Maďaři, nemohla jsem, ač jsem chtěla a měla dobrý prospěch na střední škole, studovat vysokou školu pedagogickou. Roku 1940 jsem se provdala za manžela, který pocházel z Užhorodu. Po 3 letech našeho manželství se mi narodil první syn, manžel pracoval jako učitel. Jelikož manželův bratr pracoval na obecním úřadě ve městě, kde jsme žili, a vždy zničil povolávací rozkaz do maďarské armády, nemusel můj manžel narukovat. Následně dostal můj manžel povolávací rozkaz do Svobodovy armády. Stal se náčelníkem vojenského oddílu v Rachově.

Dne 12. 10. 1944¹³ se celá Svobodova armáda stěhovala na Slovensko, jako náčelník musel odejít s armádou a já jsem zůstala v domě s 2 dětmi sama. Na konci války se manžel v Praze přihlásil k československému občanství a získal opční osvědčení. Protože jsem československé občanství po manželovi získala i já a děti, mohli jsme se společně vystěhovat do Čech.

C: Narodila jsem se v Berehově, kde jsem s rodiči a starší sestrou žila až do svých 14 let. Jelikož jsem z území Podkarpatské Rusi odešla již v zimě 1938, život za 2. světové války na tomto území nemohu popsat.

D: Narodila jsem se ve Velikých Komňatech, okres Sevluš na Podkarpatské Rusi. Můj otec byl Čech, pracoval zde jako učitel, matka byla Rusínka. Tamější život za 2. světové války nemohu popsat, jelikož jsem s rodiči migrovala z tohoto území jako malé dítě.

E: Na Podkarpatské Rusi jsem se narodila (ve městě Jasiňa na hranicích ČSR s Polskem). Jelikož jsem se narodila až po skončení 2. světové války, mohu tamější život popsat pouze z vyprávění mých rodičů a prarodičů. Lidé zde žili velmi skromně, ale nikdo neměl hlad. Pracovali většinou jako sedláci v nížinách nebo jako dřevorubci v hornatých oblastech.

2. Dostalo se vám nebo vašim dětem na Podkarpatské Rusi vzdělání, popř. jakého?

A: Můj syn nastoupil do první třídy v sedmi letech v roce 1944, ve škole v Neresnici se vyučovalo ukrajinsky. Uplynulo půl roku a přes území, kde jsme žili, přešla sovětská armáda. Maďarské vojsko bylo nuceno odejít, ale než odešlo, podminovali vojáci most přes řeku v Neresnici, a můj syn proto nemohl chodit do školy. Dalšího školního vzdělání se synovi dostalo v září 1945 v Praze.

B: Děti byly v době války ještě příliš malé, proto do školy nechodily. Já jsem pracovala jako učitelka, proto naše rodina dostávala potraviny přidělem a neměla bídu.

C: Ano, byly tam maďarské základní školy, které zde již byly i před vypuknutím války, jelikož se v této části Podkarpatské Rusi (okolí města Berehovo) hovořilo maďarsky. Některé hodiny se v těchto školách vyučovaly v českém jazyce. Střední školy zde ale byly všechny ukrajinské.¹⁴ Na Podkarpatské Rusi jsem navštěvovala pouze základní školu.

D: -¹⁵

E: Můj tatínek navštěvoval českou reálku (v období první republiky), tedy zažil výuku českých učitelů. Aby mohl studovat vysokou školu, museli na něj rodiče a tři sestry pracovat, tudíž se sestrám dostalo pouze základního vzdělání. Vzdělání bylo tehdy dostupnější více chlapcům než dívkám. Na Podkarpatské Rusi jsem navštěvovala základní školu, všeobecnou střední školu, později univerzitu ve Lvově (vše v době, když Podkarpatská Rus patřila SSSR). Ruský jazyk zde byl považován všeobecně za jazyk mateřský a byl vyučován na základních školách od 2. třídy. Cizí jazyk byl vyučován od 5. třídy a byl povinně volitelný - francouzština, angličtina, němčina. Výuka jazyků byla na úrovni srovnatelné s Evropou.

¹³ přesné datum nelze takto jednoznačně udat – pozn. autora

¹⁴ ukrajinské střední školy byly jen v Užhorodu, Berehově a Mukačevě – ostatní byly maďarské, rusínské nebo československé – pozn. autora

¹⁵ otázka se dané osoby netýká – narozena r. 1937, migrace v dětství

3. Kdy přesně jste se rozhodla, že z území Podkarpatské Rusi odejdete?

A: V březnu 1945 se moje matka (tehdy šedesátiletá), která žila na východním Slovensku, dozvěděla, že nastane konec války a že území Podkarpatské Rusi se připojí k Ukrajině, tudíž k Sovětskému svazu. Proto se sebrala a šla pro nás. Její cesta nebyla snadná, jela vlakem, nebo šla pěšky, protože mosty byly rozbité. Matka přišla večer, do rána jsme si sbalili nutné věci a ráno jsme odjeli i se synem. Odejít z Podkarpatské Rusi jsem se tedy rozhodla ze dne na den, jelikož jsme se báli zůstat na území, které připadne Sovětskému svazu.

B: Rozhodla jsem se v roce 1946, protože na Podkarpatské Rusi vypukla nepředstavitelná bída. Děti ve škole byly vyzáblé, stále měly hlad. I dospělí v této době umírali hlady. Odcházeli jsme 5. srpna 1947 organizovaným transportem do Čech.

C: Naše rodina se rozhodla odejít v zimě roku 1938, kdy začali území okolo Berehova i samotné město okupovat Maďaři.

D: O mém odchodu z Podkarpatské Rusi jsem nerozhodovala já, ale moji rodiče. Odešla jsem s matkou v roce 1939 po obsazení území Maďary. Přesné datum našeho odchodu neznám. Otec odcházel o něco později, protože byl důstojníkem v záloze a na Podkarpatské Rusi byl v době mobilizace.

E: V roce 1971 jsem se provdala do Čech. Manžel pocházel také z Podkarpatské Rusi, ale když mu byly tři roky (v roce 1943), odešel s rodiči do Čech.

4. Jaké skutečnosti vás k odchodu vedly?

A: Manžel byl na jaře 1945 ještě na frontě, bála jsem se s dítětem zůstat na cizím území bez manžela a rodiny. Proto pro mě matka přijela a okamžitě jsme odjeli pryč. Tehdy mi bylo 25 let.

B: Na tuto otázku jsem nezískala odpověď.

C: S matkou a sestrou jsme odešly zčásti z ekonomických důvodů, jelikož bychom na území Podkarpatské Rusi neměly šanci získat práci.

D: Můj otec byl Čech, a proto se po mobilizaci vracel s rodinou domů.

E: Provdala jsem se.

5. Migrovala jste z důvodů politických?

A: Ne, moje důvody migrace rozhodně nebyly politické. Chtěla jsem se dostat pouze na bezpečné místo blízko svých rodičů a rodiny.

B: Na tuto otázku jsem nezískala odpověď.

C: Ano, z části to byly i důvody politické. Můj otec se zúčastnil povstání v Maďarsku¹⁶ v roce 1918, kde byl na straně protimaďarské. Otec byl také předsedou komunistické strany, proto se stal nepohodlným při okupaci Podkarpatské Rusi Maďary, musel se ukrývat. Jeho

¹⁶ zřejmě se jednalo o komunistický převrat v Maďarsku roku 1919 – pozn. autora

bratra dokonce maďarská armáda za tyto činy popravila. Otec a později naše rodina byla nucena utéct do Čech.

D: Ne, naše rodina nemigrovala z politických důvodů.

E: Ne. Žádné politické důvody mě nevedly k migraci.

6. Proč jste si zvolila Čechy jako cíl své migrace?

A: Po mém příchodu na Slovensko se manžel ohlásil, že je v Humenném, a já jsem ho šla se synem navštívit (květen 1945). Řekl mi, že s armádou jde do Prahy, abych šla se synem za ním. Z tohoto důvodu jsem si zvolila odejít dále do Čech. Proto jsem se v srpnu 1945 sebrala a se synem odjela vlaky a autobusem do Prahy. Syn začal v září 1945 navštěvovat druhou třídu základní školy, manžel byl stále vojákem. Bylo mu nabídnuto, aby si zvolil občanství – buď sovětské, nebo československé. Manžel měl českou školu, protože se zde učil pekařem, chtěl v Čechách zůstat, a proto optoval pro československé občanství.

B: Protože jsem se narodila v Československu (přesněji na Podkarpatské Rusi) a chtěla jsem zůstat československou občankou.

C: Jiná možnost, než migrovat do Čech, zde nebyla. Později, na jaře 1939, jsme s matkou a sestrou migrovaly z Československa dále do Anglie.

D: Protože můj otec pocházel z Čech, rozhodla se naše rodina migrovat právě do Čech (otec dostal jako státní zaměstnanec - učitel pracovní místo na Podkarpatské Rusi).

E: -¹⁷

7. Byla jste si jista, že v Čechách najdete své útočiště, nebo jste přemýšlela, že půjdete ještě dál na západ?

A: Nepřemýšlela jsem nikdy nad tím, abych šla dále na západ, protože jsme s manželem dostali v pohraničí byt, kde bydlím dodnes.

B: Ano, s manželem a dětmi jsme utíkali přímo do Čech.

C: Během útěku jsme vůbec neměly tušení, kde skončíme. Po cestě nás vždy vedli nějakí lidé, ale vůbec jsme nevěděly, kdo to je. Řekli nám vždy, kam máme pokračovat, kde se shromáždíme a nastoupíme do vlaku apod. To, že skončíme právě v Čechách (později v Anglii), jsme prakticky samy neovlivnily.

D: Ano, protože jsme s matkou odcházely ke svým příbuzným.

E: -¹⁸

8. Migrovala jste sama nebo s někým?

A: Migrovala jsem se svým sedmiletým synem.

¹⁷ otázka se dané osoby netýká – migrace z důvodu sňatku

¹⁸ otázka se dané osoby netýká – migrace z důvodu sňatku

B: Migrovala jsem společně s manželem a rodinou.

C: Utíkala jsem se svou matkou a starší sestrou.

D: Utíkala jsem společně s matkou. Otec poté přišel za námi později, byl důstojníkem v záloze, a proto dostal později rozkaz, že musí s armádou odejít do Čech. Matčina rodina zůstala na Podkarpatské Rusi.

E: -¹⁹

9. Kde se v této době nacházel váš manžel (rodina)?

A: V době mého putování přes hranice na Slovensko byl můj manžel ještě ve válce. Nevěděla jsem, kde se nachází.

B: Utíkala jsem společně s manželem a rodinou.

C: Byla jsem svobodná. Otce jsme s matkou a sestrou opustily v roce 1938 a shledaly jsme se s ním opět až v Anglii v květnu 1939. Po celou dobu našeho útěku jsme o otci neměly žádné zprávy.

D: -²⁰

E: -²¹

10. Co jste si vzala na cestu s sebou?

A: S sebou jsem si vzala pouze oblečení, které jsem měla na sobě, a trochu jídla na cestu. Všechny doklady jsem nechala v domě, klíče od domu jsem předala své tchýni. Pro doklady svého manžela jsem se potom ještě jednou vrátila se svou sestrou po skončení války na Podkarpatské Rusi (v době, kdy ještě byly otevřené hranice).

B: Vzala jsem si s sebou veškeré vybavení domu, oblečení, doklady. Vše jsem vezla nákladním vlakem, který byl vypraven právě pro lidi, kteří se chtěli vystěhovat do Čech.

C: Nic jsme si s sebou nebraly. Pouze snad to, co jsme měly na sobě.

D: Měly jsme s sebou jen nejnnutnější věci. Později do Čech přišlo pár kusů nábytku, bohužel si nepamatuji, jakým způsobem.

E: -²²

11. Měla jste na cestu dostatek peněz?

A: Na cestu jsem neměla žádné peníze.

¹⁹ otázka se dané osoby netýká – migrace z důvodu sňatku

²⁰ otázka se dané osoby netýká – narozena r. 1937, migrace v dětství

²¹ viz strana č. 17

²² viz strana č. 17

B: Peníze jsem si nemohla vzít s sebou, proto jsem je rozdala svým příbuzným, kteří zůstali na Podkarpatské Rusi. Dostala jsem potvrzení, kolik peněz jsem na hranicích nechala, a odjela jsem prakticky bez peněz.

C: V době našeho útěku jsme u sebe neměly žádné peníze.

D: Na tuto otázku nemohu odpovědět přesně, ale myslím si, že jsme na cestu měly peníze.

E: -²³

12. Jakým způsobem jste cestovala?

A: S matkou a synem jsem nejprve šla na nádraží pěšky, poté jsem jela asi 10 km nákladním vlakem. Dále jsme cestovali nákladními vlaky, několikrát jsme přestupovali, až jsme se za dva dny dostali na hranici se Slovenskem do Čopu. Z Čopu do Slovenského Nového Města jsme se dostali pěšky. Zde jsme nastoupili na nákladní vlak, který nás odvezl přes Michalany, Trebišov do Michalovec, kde žila moje matka s rodinou a kde jsem se narodila.

B: Cestovala jsem nákladním vlakem ze Slatinských dolů přímo do Prahy.

C: Částečně jsme šly pěšky, pak jsme jely nákladním vlakem až do Prahy.

D: Cestovaly jsme rychlíkem přes Budapešť a Vídeň do Pardubic.

E: -²⁴

13. Odcházela jste za svými příbuznými či známými?

A: Odcházela jsem za svou rodinou, která žila na východním Slovensku poblíž Michalovec.

B: Ne, v Čechách jsme tehdy neměli žádné příbuzné nebo známé. Odjeli jsme do Prahy, protože celý vlak byl vypraven přímo do Prahy. V Praze jsem dostala byt v Ďáblicích. V Praze jsme žili 3 měsíce, až do října 1947. Později jsme se odstěhovali do Kynšperka nad Ohří, kde manžel dostal práci.

C: Ne, neodcházela jsem za příbuznými či známými. Vůbec jsme nevěděly, kde skončíme.

D: Ano, odcházely jsme k otcovým rodičům do okolí Pardubic.

E: -²⁵

14. Když se teď zamyslíte, chtěla byste se na Podkarpatskou Rus vrátit?

A: Ne, nikdy bych se tam už nechtěla vrátit. Na tuto etapu svého života mám jen špatné vzpomínky, nezažila jsem tam nic dobrého.

B: Ne, protože kultura není na takové úrovni jako u nás. Když se ale zamyslím, z Podkarpatské Rusi bych neměla snahu odejít až do doby, kdy území obsadili Maďaři.

²³ viz strana č. 17

²⁴ viz strana č. 17

²⁵ viz strana č. 17

C: Jelikož v Čechách žiji již od roku 1945, shledávám svůj domov zde a nikdy bych se nechtěla vrátit a žít na Podkarpatské Rusi. Můj otec a matka se z Anglie vrátili do Berehova, já (již provdaná) jsem se vrátila se čtyřletou dcerou do Čech, kde jsme si tehdy od státu koupili dům a manžel získal práci v malé továrně. Zde v Čechách s manželem žijeme dodnes.

D: Ne, nechtěla bych se vrátit na Podkarpatskou Rus. Vyrostla jsem zde v Čechách a založila tu rodinu. Cítím se být Češkou.

E: Natrvalo bych tam žít rozhodně nechtěla. Přemýšlela jsem o tom, že až budu v důchodu, mohla bych tam trávit dovolené nebo tam zůstat každý rok celé léto.

15. Bylo k připojení PR k SSSR (29. 6. 1945) vyhlášeno referendum? Mohli jste se vyjádřit k této věci?

A: O referendu nevím. Do naší obce Neresnice na náměstí (mohlo to být těsně před skončením války nebo po ní) přišla nějaká česká delegace a členové se ptali lidí, jestli chtějí nadvládu Čechů nebo Ukrajinců.

B: Já osobně si vzpomínám, že referendum na Podkarpatské Rusi proběhlo²⁶. Já a moje rodina se k této věci ale nevyjádřila.

C: Sama jsem na Podkarpatské Rusi v roce 1945 již nebyla. Moje příbuzná, která se na Podkarpatské Rusi narodila a prožila tam 2. sv. válku i období potom, mi o problémech po skončení války vyprávěla. Ano, na Podkarpatské Rusi proběhla v roce 1945 určitá forma referenda. Úředníci chodili po městech a písemně se ptali každého občana, zda chce odejít do Čech nebo na Slovensko. Do roku 1947 tedy mohl kdokoli legálně odejít z Podkarpatské Rusi.

D: O této věci nevím. Vím pouze, že když v roce 1945 chtěla moje matka se sestrou odejít z Podkarpatské Rusi (v době, kdy již PR patřila SSSR) do Československa, tak je na hranicích stráž nechtěla pustit.

E: Žádné referendum na Podkarpatské Rusi neproběhlo. V této době se konal pouze sjezd v Užhorodě²⁷, na kterém se mělo jednat o připojení PR k SSSR. Tohoto sjezdu se zúčastnili zástupci jednotlivých měst a obcí PR. Vystoupilo zde údajně několik řečníků, kteří pronesli skutečnost, že PR se připojuje k SSSR.

16. Byli jste v roce 1945 PRO připojení PR k SSSR?

A: Naše rodina byla samozřejmě proti připojení Podkarpatské Rusi k SSSR, proto jsme se synem odešli do Čech.

B: Na tuto otázku jsem nezískala odpověď.

C: Nevím, jak přesně zněl dotaz na lístku pro jakési hlasování. Mohl ale znít: „Podkarpatská Rus se připojí k SSSR, chcete odejít do Čech nebo na Slovensko?“ V tomto případě se nikdo nikoho neptal, zda chce žít pod nadvládou SSSR nebo jiného státu.

²⁶ na Podkarpatské Rusi nikdy veřejné referendum o připojení území k Sovětskému svazu neproběhlo – pozn. autora

²⁷ sjezd Národních výborů se konal dne 26. 11. 1944 v Mukačevě – pozn. autora

D: Samozřejmě, že ne. Nikdo se nás ale na náš názor neptal. Pro upřesnění: v roce 1945 jsme již žili s rodinou v Čechách – okolí Pardubic.

E: Naší rodině to bylo jedno. Vůbec totiž nevěděla, co se v politice děje.

17. Myslíte si, že většina obyvatel PR byla tehdy PRO připojení k SSSR?

A: Mladí lidé byli tehdy PRO připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině (dobrovolně šli za války do fronty v SSSR a bojovali proti Hitlerovi), ale všichni starší lidé byli určitě PROTI připojení k SSSR. Chtěli ponechat vládu ČSR.

B: Na tuto otázku jsem nezískala odpověď.

C: Řekla bych (dle výpovědí mých příbuzných), že většina obyvatel Podkarpatské Rusi byla v roce 1945 PRO připojení k SSSR, jelikož po odchodu Čechů v r. 1938 nastaly pro Rusíny pracovní příležitosti, což těmto lidem vyhovovalo. Chtěli proto zůstat Podkarpatské Rusi, proto souhlasili s nadvládou SSSR.

D: Můj názor je, že většina obyvatel Podkarpatské Rusi byla v roce 1945 PROTI připojení k SSSR.

E: Myslím si, že většina lidí byla tehdy PROTI připojení k SSSR, zvláště to byli váleční zajatci z lágrů v SSSR.

18. Jak velký majetek jste na PR zanechala?

A: Zanechala jsem tam pouze vybavení domu a pekárny, kterou jsme s manželem vlastnili.

B: Na Podkarpatské Rusi moje rodina zanechala pouze pozemky.

C: Na Podkarpatské Rusi naše rodina vlastnila dům, který ale moje teta v době nepřítomnosti naší rodiny (v době pobytu v Anglii) prodala, jelikož si myslela, že se již nevrátíme zpět. Na Podkarpatské Rusi tedy naše rodina nezanechala žádný nemovitý majetek.

D: Toto nemohu bohužel sdělit, protože v době našeho odchodu mi byly pouhé 2 roky.

E: -²⁸

19. Věděla jste o právu získat náhradu za majetek?

A: Ano, byl nám zaslán dopis.

B: O právu jsem věděla, ale protože mi nikdo nezaslal žádný dopis s výzvou o žádost, nikdy jsem tuto žádost nepodala.

C: Myslím si, že náhrada za nemovitý majetek měla být vyplácena pouze lidem, kteří z Podkarpatské Rusi odcházeli legálně, tedy vypravovanými vlakovými transporty.

D: Ano, o právu naše rodina věděla, protože naší příbuzné v Bratislavě byla vyplacena finanční částka jako náhrada za nemovitý majetek.

²⁸ viz strana č. 17

E: Ne, o žádném právu jsem nevěděla.

20. Žádala jste někdy v letech 1946-1958 (či případně někdy později) o náhradu za nemovitý majetek, který jste po svém odchodu na PR zanechala?

A: Ano, v roce 1947 manžel dostal dopis zřejmě z ministerstva, kde se ho tázali, zda žádá odškodnění za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi. On po dohodě se mnou odepsal, že se veškerého majetku vzdává.

B: Ne, o náhradu za nemovitý majetek jsem nikdy nežádala.

C: Ne, nežádala, protože jsem na Podkarpatské Rusi žádný majetek nevlastnila.

D: Ne, naše rodina o náhradu nikdy nežádala.

E: -²⁹

21. Byl vám po migraci majetek navrácen?

A: V Neresnici nám byl přidělen prázdný dům. Manžel (než odešel do války) v něm postavil pekárnu. Dále jsme zde vlastnili veškeré vybavení domu. Manžel se majetku vzdal, tudíž mu nebylo nic navráceno.

B: Ne, majetek mi nebyl navrácen, jelikož jsem nevěděla, kde podat žádost o uskutečnění navrácení svého majetku, který jsem zanechala na Podkarpatské Rusi.

C: Na Podkarpatské Rusi naše rodina nevlastnila žádný majetek, i dům, ve kterém jsme bydleli, nebyl náš. Z tohoto důvodu nám nebyl navrácen žádný majetek.

D: Nebyl nám navrácen žádný majetek. Matka na Podkarpatské Rusi zdělila pole, ale pravděpodobně se o jeho navrácení příliš nezajímala.

E: Moje matka ještě žije na Podkarpatské Rusi v domě společně s mým bratrem. Dům je v matčině vlastnictví. Na dnešní Ukrajině zatím neexistuje zákon o půdě, proto nejsou pozemky v soukromém vlastnictví. Matce bylo do užívání propůjčeno pole, ale zatím ho nemůže získat do soukromého vlastnictví.

²⁹ viz strana č. 17

6.

Opce obyvatel³⁰

Na základě smlouvy mezi ČSR a SSSR z 29. června 1945 (č. 186/46 Sb.) byla československá země Podkarpatská Rus odtržena od ČSR a připojena k SSSR, ke kterému historicky nikdy nepatřila. ČSR ztratila tak území, na kterém v roce 1930 žilo 725 327 obyvatel. Součástí smlouvy z 29. června 1945 byl protokol, jenž umožňoval osobám české a slovenské národnosti, které měly domovské právo nebo trvalé bydliště na území Podkarpatské Rusi, dále pak vojenským osobám ruské a ukrajinské národnosti, které se zúčastnily v řadách československé zahraniční armády boje za osvobození společně se svými rodinami, optovat pro československé státní občanství, a to do 1. ledna 1946. Opci museli optanti³¹ podat u ministerstva vnitra ČSR, jím zmocněného orgánu nebo zastupitelského úřadu ČSR. Lhůta na možnost podávání opcí byla prodloužena nejprve do 1. března, později do 1. dubna 1946.

V říjnu 1946 přijela do Užhorodu československá opční komise k provedení transferu československých optantů. Místní orgány (úřady Podkarpatské Rusi, která tehdy již patřila k SSSR) se rozhodly povolit optantům vyvézt do ČSR pouze 1000 kg movitého majetku na městskou rodinu a 2000 kg na venkovskou rodinu, ačkoliv to bylo v rozporu se smlouvou mezi ČSR a SSSR ze dne 24. srpna 1945, která umožňovala převézt celý movitý majetek.³²

³⁰ opce = v mezinárodním právu tento pojem znamená nabytí státního občanství projevem vůle zainteresované osoby, která tím uplatňuje volbu mezi dvěma nebo několika občanstvími (zejména při postoupení území)

Zdroj: Petráčková, V., Kraus, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Naklad. Academia 2001, s. 544

³¹ optant = v oblasti práva tento pojem označuje osobu vykonávající právo opce

Zdroj: Petráčková, V., Kraus, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Naklad. Academia 2001, s. 545

³² odstavce citovány z knihy J. Vaculíka - Hledali svou vlast

Zdroj: Vaculík, J. *Hledali svou vlast*. Naklad. Česká expedice 1995, s. 10, s. 17-18

Tabulka č. 1

Opční prohlášení³³

stav k	počet opčních prohlášení
prosinec 1945	18 000
leden 1946	20 500 vyřízeno 1800 negativně + 700 pozitivně
1. březen 1946	23 168
prosinec 1947	28 055

Zdroj: Vaculík, J., Hledali svou vlast. Naklad. Česká expedice 1995, s. 12, s. 17

Tabulka č. 2

Opce obyvatel

Opce z Podkarpatské Rusi do Československé republiky v letech 1945-1947

(počet rodin podle oficiálních sovětských údajů)

okres	počet rodin
Berehovský	57
Velkobereznyjský	37
Volovecký	9
Vinogradovský	18
Iršavský	53
Mukačevský	280
Mezhorský	3
Perečinský	110
Svaljavský	70
Rachovský	22
Tjačovský	24
Užhorodský	432
Chustský	21
Užhorod - město	287
Mukačevo - město	128

Zdroj: <<http://www.saske.sk/cas/3-99/gajdos.html>>

³³ celé znění opčního osvědčení – viz příloha č. 5

V letech 1945-1947 opustilo Podkarpatskou Rus celkem 1551 rodin (přibližně 5000 osob). Tato tabulka oficiálních sovětských údajů ovšem uvádí pouze ty, kteří podávali žádosti prostřednictvím československé opční komise v Užhorodě a **odcestovávali organizovanými železničními transporty**, jichž bylo do ČSR vypraveno 14. Do tohoto počtu 5000 osob nebyli zahrnuti ti, kteří podávali opční žádosti na československém území – v Praze, Bratislavě a jiných městech. Podle jiných odhadů a sčítání všech žádostí a vydaných opčních osvědčení překročil počet optantů 20 000 lidí. Kromě oficiálně žádajících nebyly do těchto sčítání zahrnuty osoby, které:

- ilegálně překročily hranice
- zfalšovaly potřebné dokumenty
- oficiálně odešly navštívit příbuzné, ale do SSSR se již nevrátily.

7.

Právní dokumenty

Po skončení 2. světové války, kdy si byli představitelé československého státu vědomi, že Sovětský svaz chce anektovat území Podkarpatské Rusi, bylo nutné řešit přidělování státních občanství jednoho či druhého státu. V této souvislosti vydal československý prezident Edvard Beneš Ústavní dekret prezidenta republiky č. 60/1945 Sb., ke kterému patřil protokol vydaný v červnu roku 1945 zabývající se otázkou státních občanství. Pokud bychom srovnali tento dekret s rozhodnutím o odsunu Němců a kolaborantů z území Československa, pak bychom zjistili, že byli na stejnou rovinu postaveni Němci a kolaboranti, jakožto nepřátelé československého státu a Rusíni, kteří stáli vždy na straně Československé republiky. Dekretem jim byla odepřena možnost legálně se přestěhovat na území Čech nebo Slovenska, čímž došlo z mého pohledu k nespravedlnosti.

Protokol ke smlouvě mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945:

Článok 2.

Osoby slovenskej a českej národnosti, ktoré sú príslušné (majú trvalé bydlisko) na územie Zakarpatskej Ukrajiny, majú právo optovať pre štátne občianstvo Československej republiky a to do 1. januára 1946. (...)

Osoby ukrajinskej a ruskej národnosti, ktoré žijú na území Československa (v okresoch Slovenska), majú právo optovať pre štátne občianstvo Sväzu sovietskych socialistických republík a to do 1. januára 1946. (...) ³⁴

Po ukončení největší vlny migrace lidí z Podkarpatské Rusi do Československa v roce 1947 musela tehdejší československá vláda spolu s vládou sovětskou vyřešit náhradu za nemovitý majetek zanechaný lidmi na Podkarpatské Rusi. Již v srpnu 1945 bylo na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 60/1945 ze dne 24. srpna 1945 vydáno vládní nařízení, v němž byla vymezena práva optantů, kteří odejdou se svými rodinami do Československa.

Vládní nařízení č. 61/1945 Sb., §8 ze dne 24. srpna 1945 o přípravě opce podle smlouvy mezi ČSR a SSSR o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945:

Osoby, které použijí práva opce ve smyslu tohoto nařízení, přeloží své bydliště do 12 měsíců ode dne, kdy jim rozhodnutí o souhlas s opcí bylo dodáno, do státu, jehož státní občianství přijaly, přičemž mohou vzít s sebou celý svůj movitý majetek. Tento majetek nepodléhá z tohoto důvodu žádnému vývoznímu clu ani poplatku. Za nemovitý majetek obdrží odškodnění. ³⁵

Později, v lednu 1947 bylo vydáno další vládní nařízení, které přesně stanovilo podmínky pro žádost o náhradu za majetek. Tato žádost musela být podávána písemně, a to u Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků v Praze 1. Zdaleka ne všichni optanti však o tomto právu věděli, a proto se o svůj majetek nepřihlásili.

Vládní nařízení č. 8/1947 Sb. ze dne 28. ledna 1947 o soupisu československého majetku na Zakarpatské Ukrajině:

§ 3

Majetek se přihlašuje podle stavu ke dni 30. ledna 1946.

§ 4

(1) Přihláška k soupisu se podává u ministerstva vnitra.

(2) Přihláška nemovitého majetku podrobeného povinnému soupisu (§ 1) musí být podána nejpozději do dne, který stanoví ministerstvo vnitra vyhláškou v Úředním listě republiky Československé, jinak k ní nebude přihlíženo. V téže lhůtě je přihlásiti

³⁴ přesná citace části protokolu v cizím jazyce

³⁵ přesná citace části vládního nařízení – celé znění viz příloha č. 6

k soupisu i majetek ostatní (§ 2). Optanti, kteří ve lhůtě přihlašovací budou ještě na území Zakarpatské Ukrajiny, mohou však přihlášku podat do jednoho měsíce po přesídlení ze Zakarpatské Ukrajiny do Československé republiky.³⁶

V roce 1959 byla vydána vyhláška ministerstva financí, ve které bylo mimo jiné ustanoveno, že hodnoty majetku, které optanti ve svých přihláškách uvedou, se budou přepočítávat v poměru 5 : 1, náhrada za půdu se opět bude uskutečňovat v přidělení půdy, nejvýše však do rozlohy 13 ha. Tyto náhrady byly poskytovány až do roku 1972.

Vyhláška ministerstva financí ze dne 4. srpna 1959 o vnitrostátním vypořádání některých nároků podle zákona č. 42/1958 Sb., týkajících se Zakarpatské Ukrajiny:

§ 3

Náhrada se poskytne za tento nemovitý majetek, pokud měl povahu osobního nebo drobného soukromého vlastnictví:

- a) za rodinný domek
- b) za hospodářské budovy a půdu drobných zemědělců na Zakarpatské Ukrajině, avšak jen těm, kteří nyní hospodaří jako členové jednotných zemědělských družstev nebo jako samostatní malí nebo střední zemědělci
- c) za pozemek zastavěný rodinným domkem [písmeno a)] nejvýše však za výměru 800 m² a za pozemek zastavěný hospodářskými budovami [písmeno b)]
- d) za budovy sloužící k provozu malé živnosti

§ 4

Základem pro výpočet náhrad za nemovitý majetek jsou údaje uvedené v přihláškách (§ 2). Ceny v přihláškách se přepočtou v poměru 5 : 1 a uvedou po přezkoušení do souladu s cenovými předpisy.

§ 5

Za zemědělskou půdu bude poskytnuta žadateli náhrada jen v půdě, a to v rozsahu výměry jeho vlastních a jím obhospodařovaných pozemků na území Zakarpatské Ukrajiny, pokud tyto pozemky nepřevyšují výměru jeho vlastních pozemků, které vnesl do jednotného zemědělského družstva nebo sám obhospodařuje v tuzemsku; náhrada nesmí však převyšovat 13 ha.³⁷

³⁶ přesná citace části vládního nařízení – celé znění viz příloha č. 7

³⁷ přesná citace části vyhlášky ministerstva financí – celé znění viz příloha č. 8

8.

Náhrada za nemovitý majetek

Porovnání s dotazovanými osobami

Osoby, které byly objekty mého průzkumu, nežádaly o navrácení či náhradu za nemovitý i movitý majetek zanechaný na území Podkarpatské Rusi, případně na Podkarpatské Rusi žádný majetek nevlastnily. Proto je těžce porovnatelná skutečnost navrácení či nenavrácení nemovitého majetku dotazovaných osob s výše uvedenými vládními nařízeními a vyhláškou ministra financí.

Jelikož jsem nemohla porovnávat skutečnost s dotazovanými osobami, obrátila jsem se na archiv Ministerstva financí České republiky. Z výsledku vyhledávání³⁸ vyplynuly následující skutečnosti :

Optanti, kteří měli dle vládního nařízení č. 8/1947 Sb. právo získat náhradu za nemovitý majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi, byli povinni u Ministerstva vnitra podat přihlášku a soupis nemovitého majetku ke stavu ke dni 30. lednu 1946. Konečný termín podání přihlášky byl vyhláškou Ministerstva vnitra č. 137/1947 Sb. stanoven na 16. března 1947, resp. jeden měsíc po přesídlení.

Vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí č. 1/1958 Sb. zanikly ke dni 6. července 1957 nároky občanů na získání náhrady za nemovitý majetek. Teprve po tomto datu byly zahájeny kroky k právní úpravě poskytování náhrad.

Vyhláška Ministerstva financí č. 43/1959 Ú. l. pak stanovila další lhůtu k podání přihlášky, a to do 30. června 1959. Přihlášky měly být podávány u Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků.

Náhrady začaly být optantům poskytovány až podle vyhlášky Ministerstva financí č. 159/1959 Ú. l., a to až od roku 1972.

Z evidence bývalého Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků (později Správa pro věci majetkové a devizové v Praze) bylo zjištěno, že příslušnými místy bylo přijato přibližně 9500 přihlášek, z toho 6500 se týkalo přesídlenců bydlících na území Čech a Moravy. Náhrady se do roku 1972 poskytovaly jen fyzickým osobám, a to buď v hotovosti převodem na účet, nebo úhradou nedoplatku přejímací ceny za přiděl nemovitostí, které byly v roce 1945 zkonfiskovány dle tzv. Benešových dekretů. Za zemědělské pozemky byla poskytována náhrada opět ve formě přidělených pozemků.

³⁸ celé znění dopisu z Ministerstva financí České republiky – viz příloha č. 9

Náhrady v hotovosti byly poskytnuty pouze v 1 445 případech a státem byla vyplacena částka 13 424 000 Kčs.

9.

Informace z archivu

Překvapila mě informace z archivu Ministerstva financí ČR, že bylo 1445 optantům vyplaceno pouhých 13 424 000 Kčs, proto jsem se obrátila na Státní ústřední archiv v Praze. Z podkladů, které mi byly zaslány, mohu konstatovat následující:

Tabulka č. 3

Cizí státní příslušníci podle příslušnosti k povolání - stav k 30. 6. 1949

Státní příslušníci SSSR v českých zemích s trvalým pobytem v ČSR:

celkem		1452 osob
z toho:	%	
zemědělství a lesnictví	9,6 %	140 osob
průmysl a řemesla	25,6 %	372 osob
obchod a peněžnictví	3,5 %	51 osob
doprava	1 %	14 osob
veřejná služba a svob. povolání	12,3 %	178 osob
osobní a domácí služby	3,2 %	47 osob
osoby bez výdělečného povolání	13,5 %	196 osob
osoby bez údaje povolání	31,3 %	454 osob

Zdroj: Státní úřad statistický v Praze, 1949

Informace uvedené v tabulce č. 3, prostudování historických materiálů a znalost reálií mě vedly k odhadu počtu lidí z Podkarpatské Rusi, kteří mohli na Podkarpatské Rusi vlastnit rodinný dům. Můj odhad nemusí být přesný, přesto alespoň trochu přibližuje představu o počtu lidí, kteří na PR vlastnili nějaký majetek, minimálně rodinný dům.

Z území SSSR přišlo do českých zemí 1452 osob (nezapočítáni jsou bezdomovci a lidé, kteří v roce 1949 ještě neměli trvalý pobyt v ČSR). Uvažuji případ, že by 50 % lidí tj. 728 osob přišlo právě z Podkarpatské Rusi.

- V případě, že by na PR rodinný dům vlastnili pouze lidé s povoláním v oborech
- zemědělství + lesnictví
 - průmysl + řemesla
 - obchod + peněžnictví
 - veřejná služba + svobodné povolání,

pak by rodinný dům na Podkarpatské Rusi mohl vlastnit přibližně 50 % osob, které migrovaly na území ČSR.

Finanční částky jako náhrady za nemovitý majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi byly vypláceny až v letech 1959-1972, přičemž na jednu osobu optanta připadne částka 9 290 Kčs. Když vezmu v úvahu, že přibližně 50 % optantů mohlo dle mých úvah vlastnit na Podkarpatské Rusi rodinný dům, dílnu, továrnu apod., určitě jejich hodnota překročila 9 290 Kčs. Navíc od roku 1945 (počátek migrace lidí) do roku 1972, kdy byly vyplaceny poslední finanční náhrady, uplynulo více než 25 let, došlo za tuto dobu k silné inflaci československé měny a tím i optanti, kterým finanční náhrada československým státem vyplacena byla, přišli o velké finanční částky.

10.

Současné řešení problému

V časopise Podkarpatská Rus Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, vydání č. 4 z roku 2003, bylo uvedeno, že téma odškodnění za nemovitosti zanechané na Podkarpatské Rusi je v současné době (vzhledem ke stáří výtisku v říjnu 2003) projednáváno v Senátu České republiky. Obrátila jsem se proto na senátora Jana Hadravu, který můj dotaz postoupil senátorce, jejíž komise má toto na starosti.

Z údajů uvedených v kapitole č. 8 vyplývá zcela jasně, že smlouva mezi ČSR a SSSR z 29. 6. 1945 splněna nebyla. Tento fakt na můj dotaz potvrdila i předsedkyně Stálé komise pro krajany žijící v zahraničí RNDr. Jitka Seitlová ve svém dopise, kde uvedla:

„ ... komise konstatovala, že Dohoda mezi ČSR a SSSR o konečném vypořádání majetkových a finančních otázek souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou je platná a není naplněna. ...“³⁹

³⁹ přesná citace z dopisu senátorky RNDr. J. Seitlové – celé znění viz příloha č. 10

Senátorka se obrátila během vyhledávání odpovědi na můj dotaz na Ministerstvo financí České republiky a ministr financí Mgr. Bohuslav Sobotka odpověděl :

„ ... Odstranění překážek, obsažených v dosud platné právní úpravě a zamezujících plnému odškodnění tak, jak bylo v roce 1945 předpokládáno, by vyžadovalo s ohledem na časový odstup a změněné podmínky nejen komplexní vyřešení celé řady otázek, jež původní právní úprava neřešila, ale i výdaje, s kterými není ve střednědobém výhledu vývoje veřejných financí počítáno. Vzhledem k těmto skutečnostem a zkušenostem z přípravy a realizace restitučních zákonů a provádění vnitrostátního vypořádání ohledně řady uzavřených mezinárodních dohod, Ministerstvo financí legislativní úpravu nepřipravuje. I když je nutno konstatovat, že se tehdejší režim dopustil vůči reemigrantům nekorektního postupu, nelze odčinit všechny křivdy, spáchané totalitním režimem, a u majetkových křivd i z toho důvodu, že současný stav veřejných financí toto neumožňuje. ...“⁴⁰

Pro získání zcela aktuálních informací týkajících se vyplácení náhrad oprávněným osobám jsem v lednu 2006 znovu oslovila senátorku RNDr. Jitku Seitlovou, která ve svém dopise uvedla:

„ ... byla v minulých měsících v Podvýboru pro krajanů žijící v zahraničí Poslanecké sněmovny PČR připravována novela zákona, týkající se odškodnění za dotčený majetek. Bohužel nebyla zatím předložena k dalšímu projednání. V současném termínu blížících se voleb do Poslanecké sněmovny PČR je fakticky již velmi málo pravděpodobné, že by taková novela zákona mohla být schválena v tomto volebním období.

Po řadě jednání se zástupci Ministerstva financí ČR bylo ale konečně vydáno osobám, které o odškodnění žádaly, rozhodnutí o zamítnutí jejich nároku. To umožnilo podání jejich odvolání a následný proces postupu řádných opravných prostředků. Pokud neuspějí (což platné vyhlášky neumožňují), mohou se obrátit o nápravu k Ústavnímu soudu ČR a požádat o pomoc také Veřejného ochránce práv. ...“⁴¹

⁴⁰ přesná citace z dopisu ministra financí Mgr. B. Sobotky – celé znění viz příloha č. 11

⁴¹ přesná citace z dopisu senátorky RNDr. J. Seitlové – celé znění viz příloha č. 12

11.

Závěr

V závěru práce jsem našla odpověď na otázku, kterou jsem si kladla jako hlavní cíl: „Mají obyvatelé demokratického státu možnost domoci se svých práv?“ Zjistila jsem, že v některých případech téměř ne. Vždy zůstává možnost domoci se svých práv prostřednictvím soudů. Ne vždy však tato cesta vede k dohlednému cíli. Moje práce vzniká na počátku 21. století, tedy 60 let po skončení 2. světové války. I po tak dlouhé době ale nacházím problém, který ještě nebyl vyřešen – vydání náhrad za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi.

Zasláním výsledku vyhledávání informací v archivu Ministerstva financí České republiky a srovnáním výpovědí zkoumaných osob jsem zjistila, že do roku 1972, kdy bylo ukončeno vypořádání mezi Svazem sovětských socialistických republik a Československou socialistickou republikou, byla vyplacena velmi malá částka jako náhrada za nemovitý majetek zanechaný lidmi na Podkarpatské Rusi po jejich odchodu do Československa. Došlo tedy k nesplnění mezinárodní dohody, kterou se tehdejší vláda SSSR zavázala, že budou odškodněni všichni lidé, kteří po sobě na Podkarpatské Rusi majetek zanechali. Lze říci, že pokud na tento problém upozorní skupina poškozených, může to vést až k mezinárodním sporům.

Z práce vyplývá, že otázka náhrady za nemovitý majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi nebyla dořešena a vládní instituce České republiky v současnosti potvrdila, že ani ve střednědobém⁴² výhledu neplánuje její řešení. Tímto dochází u určité skupiny lidí k silnému znevýhodnění, které nebylo a dále řešeno nebude. Problém i nadále nebude současnými vládami projednáván, čímž bude stále narůstat finanční částka, na kterou má skupina Podkarpatských Rusínů, možná i jejich potomků, nárok a která by měla být jednou migrantům vyplacena.

Vláda České republiky by měla co možná nejdříve přistoupit k dodatečné náhradě za nemovitý majetek a případné výplatě finančních nároků, protože odkládání situaci neřeší. Postupem času bude finanční částka jako dosud nevyplacená náhrada za nemovitý majetek narůstat a její dodatečná úhrada bude pro státní rozpočet stále větší zátěží. Z určitého hlediska

⁴² střednědobá prognóza = na národohospodářské úrovni je ohraničena dobou 5-10 let

Zdroj: Dvořáček, J. Prognostika – učební texty pro posluchače Vysoké školy báňské –

Technické univerzity Ostrava. Naklad. Regionální středisko výchovy a vzdělávání 1996, s. 13

prognóza = stanovení pravděpodobnosti dalšího vývoje

Zdroj: Petráčková, V., Kraus, J. a kol. Akademický slovník cizích slov. Naklad. Academia 2001, s. 622

lze ale toto prodlužování řešení celého problému chápat jako taktiku jednotlivých vlád, protože zanedlouho nastane situace, kdy nebude žít ani jeden z poškozených pamětníků a jejich potomci si již na tuto křivdu nevzpomenou. Celý případ odškodnění nesmí v budoucnosti sloužit jako precedens⁴³ příštích vlád k řešení obdobných otázek.

Na výsledek práce lze znovu upozornit členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a tím dát podnět k zahájení jednání Parlamentu České republiky. V závěru by mělo dojít k vyrovnání finančních nároků migrantů a tím splnění všech legislativních opatření, která byla vydána v důsledku migrace obyvatel z Podkarpatské Rusi do Československa.

12.

Diskuse

Ve vyhláškách a vládních nařízeních, které byly vydány po roce 1945 v důsledku migrace obyvatel Podkarpatské Rusi, bylo uvedeno, že lidé, kteří na Podkarpatské Rusi zanechali nemovitý majetek, dostanou náhradu v podobě finanční částky vycházející z hodnoty majetku a přepočítané daným poměrem. Z výsledku vyhledávání v archivu Ministerstva financí České republiky a následně dopisu ministra financí České republiky Mgr. Bohuslava Sobotky vyplývá, že vládní nařízení č. 61/1945 Sb. a následně vydané vyhlášky a vládní nařízení nebyly splněny. Tímto je provedeno porovnání výsledku práce s informacemi z materiálů, ze kterých jsem vycházela.

Případné další zkoumání v této oblasti by mohlo být zaměřeno na období let 1972-2002 a řešeno, zda byla otázka náhrady za majetek Podkarpatských Rusínů projednávána bývalými vládami, čímž by mohly být odhaleny další skutečnosti, proč tato otázka není dořešena ještě v současné době.

⁴³ precedens = předchozí případ, skutek, soudní rozhodnutí, které slouží jako model pro něco podobného v budoucnosti

Zdroj: <<http://www.slovník-cizich-slov.cz>>

Resumé

Tato práce je zaměřena na zkoumání legislativních opatření vydaných po skončení 2. světové války v souvislosti s odtržením Podkarpatské Rusi od Československé republiky. Řeším zde především otázku náhrad za nemovitý majetek, který byl po skončení 2. světové války- po odchodu tisíců lidí - zanechán na Podkarpatské Rusi a plnění právních závazků týkajících se této problematiky ve druhé polovině 20. století i v současnosti.

Summary

This paper focuses on legislative measures taken after World War II as a result of the Subcarpathian Rus division from Czechoslovakia. The main topic is the question of compensation of personal property left by thousands of people who exiled from the Subcarpathian Rus and fulfillment of relevant legal obligations in the second half of 20th century till nowadays.

Zusammenfassung

Diese Arbeit konzentriert sich auf die Untersuchung der gesetzgebenden Maßnahmen herausgegeben nach dem Ende des 2. Weltkrieges im Zusammenhang mit der Trennung Karpatenrusslands von der Tschechoslowakischen Republik. Ich löse hier hauptsächlich die Frage des Ersatzanspruches für das Liegenschaftseigentum, das nach dem Ende des 2. Weltkrieges – nach dem Ausscheiden von Tausenden Menschen – in Karpatenrussland hinterlassen wurde und die Erfüllung der Rechtsverbindlichkeiten, welche diese Problematik in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts und in der Gegenwart betreffen.

Klíčová slova

migrace – opce – opční prohlášení – vyhláška – vládní nařízení- dekret – majetek – náhrada

Použitá literatura

- BROD, T. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945. Moskva – objetí a pouto*. 1. vyd. Praha: Listopad 1992. 458 s. ISBN 80-900751-1-8
- DVOŘÁČEK, J. *Prognostika – učební texty pro posluchače Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava*. vyd. Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání 1996. 92 s.
- FIŠER, V., HOŘEC, J. *Minulost a současnost Podkarpatské Rusi*. vyd. Praha: Česká expedice 1994. 71 s. Sv. 6. ISBN 80-85281-41-4
- HERINK, J., KASTNER, J. *Školní atlas České republiky*. 1.vyd. Praha: Kartografie Praha 2003. 32 s. ISBN 80-7011-657-9
- HOŘEC, J. *Podkarpatská Rus - země neznámá*. 1.vyd. Jinočany: H&H 1994. 121 s. ISBN 80-85787-51-2
- JECH K., KAPLAN, K. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945 Dokumenty I*. 1. vyd. Brno: Doplněk 1995. 475 s. ISBN 80-85765-48-9
- KLESLO, M. *Zakarpatská Ukrajina - Průvodce po horách*. 1.vyd. Vřesina: Sky 2002. 223 s. ISBN 80-901902-8-3
- KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1.vyd. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR 2001. 834 s. ISBN 80-200-0982-5
- MAGOCSI, P. R., POP, I. *Encyklopedia of Rusyn history and culture*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press 2002. 520 s. ISBN 0-8020-3566-3
- POP, I. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri 2005. 190 s. ISBN 80-7277-261-9
- VACULÍK, J. *Hledali svou vlast*. vyd. Praha: Česká expedice 1995. 38 s. Sv. 8. ISBN 80-85281-14-7
- VIEZELOVÁ, J. *Poslední Chazari z Podkarpatské Rusi*. vyd. Praha: Primus 2002. 147 s. ISBN 80-86207-45-5

- Anonym. Zakarpatská Ukrajina před 30 lety. *Hlas revoluce*, 1974, č. 48.⁴⁴
- KOČÍK, R., PILÁTOVÁ, A. Krátce odevšad. *Podkarpatská Rus - časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi*, duben 2003, č. 4, s. 8.

- <<http://www.mvcr.cz/sbirka/1949/sb83-49.pdf>>

⁴⁴ viz příloha č. 4

- <<http://www.podkarpatskarus.cz>>²
- <<http://www.saske.sk/cas/3-99/gajdos.html> vyd. Spoločenskovedný ústav SAV. Košice.
- <<http://mhc.webz.cz/mhc/cestopis/index.htm>>
- <<http://psp.cz/docs/laws/listina.html>>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Základní zeměpisné údaje.....	37
Příloha č. 2 Mapa Podkarpatské Rusi.....	38
Příloha č. 3 Vývoj státních hranic Československa.....	39
Příloha č. 4 Článek z novin Hlas revoluce č. 48/74.....	40
Příloha č. 5 Opční osvědčení.....	41
Příloha č. 6 Vládní nařízení č. 61/1945 Sb.	43
Příloha č. 7 Vládní nařízení č. 8/1947 Sb.	46
Příloha č. 8 Vyhláška Ministerstva financí č. 159/1959 Ú. l.	49
Příloha č. 9 Dopis z Ministerstva financí České republiky ze dne 1. 9. 2004	52
Příloha č. 10 Dopis senátorky RNDr. Jitky Seitlové ze dne 20. 9. 2004.....	55
Příloha č. 11 Dopis ministra financí Mgr. Bohuslava Sobotky ze dne 21. 4. 2004	56
Příloha č. 12 Dopis senátorky RNDr. Jitky Seitlové ze dne 11. 1. 2005.....	57

Základní zeměpisné údaje

Údaje z roku 1919

Země:	Československá republika
Část:	Podkarpatská Rus
Poloha:	nejvýchodnější část Československé republiky
Rozloha:	12 617 km ²
Počet obyvatel:	585 500
Národnostní složení:	372 500 Rusínů, 103 000 Maďarů, 80 000 Židů, 14 000 Rumunů, 12 000 Němců, 2 500 Slováků, cca 1 500 příslušníků jiných národností
Hustota osídlení:	46 obyv./km ²
Hlavní město:	Užhorod

Zdroj: Pop,I. Podkarpatská Rus. Naklad. Libri 2005, s. 112

Současné údaje

Země:	Ukrajinská republika
Část:	Zakarpatská oblast
Poloha:	jihozápadní výběžek Ukrajiny, hranice s Polskem, Slovenskem, Rumunskem
Rozloha:	12 800 km ²
Počet obyvatel:	1 258 000 (2001)
Hustota osídlení:	98 obyv./km ²
Hlavní město:	Užhorod (117 200 obyvatel - 2001)
Rozdělení území:	okresy Užhorod, Perečín, Velikyj Bereznyj, Berehovo, Mukačevo, Svaljava, Volovec, Vinohradov, Iršava, Chust, Mežhorje, Tjačovo, Rachov

Zdroj: <http://www.podkarpatskarus.cz/Casopis/Casopis_01_03.htm>

<<http://mbc.webz.cz/mbc/cestopis/index.htm>>

⁴⁵ Zdroj: Herink, J., Kastner, J. Školní atlas České republiky. Naklad. Kartografie 2003, s. 4

ZAKARPATSKÁ UKRAJINA před 30 lety

Vrcholné fáze národně osvobozeneckého boje přinášely stále nová a nová úkoly. Jedním z náročných úkolů, které před třiceti lety vystoupily do popředí, byla otázka Zakarpatské Ukrajiny, již v říjnu 1944 osvobodila Sovětská armáda od fašistických okupantů. Osvobozené území se stalo dějištěm národní a demokratické revoluce, jejímiž orgány byly národní výbory. Součástí revolučního procesu bylo živelné hnutí za připojení Zakarpatské Ukrajiny k sovětské Ukrajině v duchu práva národů na sebeurčení. Toto spontánní hnutí nabýlo konkrétního výrazu v listopadu 1944. Např. v neděli 12. listopadu se konaly na Zakarpatsku veřejné schůze, na nichž byly schvalovány rezoluce pro připojení k SSSR. Dne 19. listopadu se sešla v Mukachevě I. konference Komunistické strany Zakarpatské Ukrajiny, která ustavila komunistickou organizaci Zakarpatska, dříve patřící do KSC, jako samostatnou stranu. Konference vyzvala stranické organizace a všechny lid, aby pomáhal Sovětské armádě v definitivní porážce okupantů a vynaložil všechno úsilí k tomu, aby bylo dosaženo spojení se sovětskou Ukrajinou.

Dne 26. listopadu se pak v Mukachevě konal první sjezd národních výborů Zakarpatské Ukrajiny, jehož se účastnili 633 delegátů zvolení na společných schůzích pracujících. Zastupovali všechny městské i vesnické národní výbory. Sjezd schválil Manifest o sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou a o odloučení od Československa, přijal usnesení o konfiskaci statkářské půdy a ustavil nejvyšší orgán státní moci - Národní radu. Z jeho textu vyjmáme:

„Naatal radostný historický den Zakarpatské Ukrajiny. S pomocí hrdinné

Rudé armády bylo svrženo německo-maďarské jho. Skončilo se staleté panství Maďarů a všech cizáků na odvěké ukrajinské půdě Zakarpatské Ukrajiny.

Sjezd Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny vzdává jménem všeho obyvatelstva srdečné díky hrdinné Rudé armádě, která přinesla na svých bojových praporech radost a štěstí našemu národu...“

Zakarpatská Ukrajina byla do konce první světové války součástí Rakouska-Uherska. Pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce zmohutnělo i zde národně osvobozenecké hnutí, které už tehdy žádalo připojení k SSSR. Avšak vítězné mocnosti, Anglie a Francie, jež rozhodovaly na konferencích o poválečném uspořádání světa, měly na věc jiný názor. Podle nich bylo třeba připojit Zakarpatsko k buržoazní ČSR, aby byl posílen sanitní kordon proti sovětskému Rusku. Těmito plány na čas zabránila revoluce v Maďarsku a Zakarpatská Ukrajina se stala jednou z autonomních oblastí Maďarské republiky rad. V srpnu 1919 však byla maďarská revoluce poražena a území Zakarpatska obsadila československá a rumunská vojska.

O dalším osudu Zakarpatské Ukrajiny bylo rozhodnuto z vůle západních imperialistických mocností. Saint-Germainská mírová smlouva z 10. září 1919 zakotvila připojení Zakarpatska k buržoazní ČSR. Touhu zakarpatského lidu po sjednocení Ukrajinců však zlomit nedokázala, tím spíše, že vládnoucí čs. buržoazie se vždy k této části republiky chovala jako ke své kolonii.

„... Avšak nejtěžším byl pro Zakarpatskou Ukrajinu rok 1938 a následu jích 8 let maďarského otroctví,“ pravilo se dále v Manifestu z 26. XI 1944. „Československá vláda, vykupující se

pod náparem hitlerovského Německa, vydala nás do otroctví maďarským fašistům. Bez jediného protestu, bez jediného výstřelu zaplatila námi německo-maďarským imperialistům. Zakarpatská Ukrajina se stala drobnou výměnnou mincí na mezinárodní aréně.

Tak s námi jednali proto, že jsme byli odtrženi od své rodné vlasti, sovětské Ukrajiny, protože jsme byli bezbranní. Tak s námi jednali proto, že nebyl doveden do konce náš zápas za spojení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou, že isme nepatřili do velké rodiny národů sovětského Ruska...“

Nyní, kdy národy Evropy bojují proti nacismu a hitlerovské tyranii, proti rasové nenávisti, za svoji národní nezávislost, bylo by největší nespravedlivostí, kdyby měl náš lid i nadále žít odtržen od své rodné matky - sovětské Ukrajiny. Jedině ve spojení se sovětskou Ukrajinou, v rodině bratrských národů Sovětského svazu, zajistíme svobodný národní vývoj, vnitřní hospodářský rozkvět a vnější bezpečnost...“

S textem Manifestu se seznámili a podepsali ho všichni dospělí obyvatelé Zakarpatské Ukrajiny Již 1. ledna 1945 nesl podpisy více než čtvrt miliónu lidí. Jejich dlouholetá touha po spravedlivém uspořádání státoprávních a národnostních poměrů byla realizována dohodou mezi SSSR a ČSR z 29. června 1945 o připojení Zakarpatské Ukrajiny k SSSR. Správné marxisticko-leninské chápání práva národů na sebeurčení bylo nedílnou součástí národně osvobozeneckého boje a pro národní a demokratické revoluce. RH-

48/74 Nlas revoluce ③

Opis
MINISTERSTVO VNITRA

Č.: A-4711-1/9-45-V1/3

V Praze dne 24. listopadu 1947.

Opční prohlášení.

Ministerstvo vnitra dává souhlas s opčním prohlášením podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem Sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945, které dne 1. září 1945 u ministerstva vnitra podal

Antonín Michajlo

bytem v K r a s n o n / T : čp. 197, okres I O K E T
narozený dne 7. srpna 1912 v obci P o d p l e š a,
příslušný do obce N e r o s n i c e, okres. T a č e v o

Tato opce vztahuje se i na manželku - Annu
rozenou Kostaličovou, narozenou 7. června 1920, v Tarnavě okres
Michalovce,
a děti do 18 let Milana, nar. 25. listopadu 1937.

Tímto opčním prohlášením uvedené osoby staly
československými státními občany.

Kulaté razítko
ministerstva vnitra:

ministra :
podpis nečitelný

...ia tento souhlasí dost... s prvopisem
...opisem o 7/2 ar... řeným kolčem
za... k...

Okresní soud v Lokti, k. s. c. odděl. I.
31. V. 194... 194...

[Handwritten signature]
Soudní kancel. revident

Příloha č. 6

61/1945 Sb.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ

ze dne 24. srpna 1945

o přípravě opce podle smlouvy mezi Československou republikou
a Svazem sovětských socialistických republik
o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945

Změna: 21/1946 Sb.

Vláda republiky Československé nařizuje podle § 1 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 24. srpna 1945, č. 60 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945:

§ 1

Do 1. března 1946 mají právo pro československé státní občanství optovati:

1. českoslovenští státní občané české nebo slovenské národnosti, kteří měli dne 29. června 1945 trvalé bydliště nebo domovské právo v některé obci, jež má býti vtělena do rámce Ukrajinské sovětské socialistické republiky podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945,

2. vojenské osoby (podle stavu dne 29. června 1945) ruské nebo ukrajinské národnosti, které se zúčastnily v řadách československé armády války proti Německu za osvobození Československa, a členové jejich rodin žijící na území Zakarpatské Ukrajiny.

§ 2

Opci pro československé státní občanství jest podat u ministerstva vnitra, jež může k jejímu přijetí zmocniti vyhláškou v Úředním listě jiné orgány veřejné správy, nebo u zastupitelského úřadu Československé republiky.

§ 3

Z opčního prohlášení má býti zřejmo, kdo je činí, a nárok na zachování československého státního občanství má býti věcně odůvodněn tak, jak toho povaha případu vyžaduje, a mají býti připojeny potřebné doklady. Dlužno zejména uvést a doložiti

a) zda optant byl dne 29. června 1945 československým státním občanem (například osvědčením o státním občanství, domovským listem, naturalizační listinou, popř. jiným vhodným dokladem),

b) trvalé bydliště optanta ke dni 29. června 1945, popřípadě jeho domovskou příslušnost tohoto dne,

c) národnost optanta,

d) u vojenských osob ruské nebo ukrajinské národnosti a členů jejich rodin účast na válce proti Německu v řadách československé armády, jakož i příbuzenský poměr,

e) zda optant je svobodný, ženatý, rozvedený, rozloučený a zda, resp. kteří rodinní příslušníci ho v opci sledují (tedy přiložiti jest rodný list optantův, oddací list, rodné listy dětí do 18 let apod.).

§ 4

Úřad, u něhož se opční prohlášení podává, vydá optantovi potvrzení o tom, že je správně podal a že jest jeho a členy jeho rodiny, na něž se opce vztahuje, pokládati až do jejího vyřízení za občany Československé republiky.

§ 5

(1) Opce nabude účinnosti teprve, dá-li k ní souhlas ministerstvo vnitra, jež může k tomu zmocniti vyhláškou v Úředním listě jiný orgán veřejné správy.

(2) Byl-li vysloven s opcí souhlas, vydá úřad (odstavec 1) optantovi neprodleně opční osvědčení, v němž uvede také příslušníky rodiny, na které se vztahují účinky opce.

§ 6

(1) Nemá-li osoba, která podle ustanovení tohoto nařízení zůstává státním občanem československým, domovského práva v některé obci na území republiky Československé, určí se její domovská příslušnost v tomto pořadí:

- a) kde měla naposledy domovské právo,
- b) kde mají nebo měli naposledy domovské právo její rodiče, popřípadě její prarodiče,
- c) kde má bydliště,
- d) kde měla naposledy bydliště,
- e) kde mají nebo měli poslední bydliště její rodiče, popřípadě její prarodiče,
- f) kde má nemovitý majetek.

(2) Nelze-li určit domovskou příslušnost podle odstavce +, určí ji podle volné úvahy úřad, jenž vyslovil s opcí souhlas.

§ 7

(1) K podání opčního prohlášení jest oprávněn, kdo dosáhl 18. roku věku.

(2) Opce manželova se vztahuje i na nerozvedenou manželku. Opce otcova se vztahuje na manželské a osvojené děti, které nedosáhly 18. roku věku, opce nemanželské matky na její nemanželské děti nedosáhnoucí 18 let. Nemůže-li manžel nebo otec pro nepřítomnost nebo jinou překážku sám optovati, je k opcí oprávněná manželka, resp. matka.

(3) Za osoby nedosáhnoucí 18 let a za osoby nesvéprávné, pokud nejde o osoby, uvedené v odstavci 2, vykonává opcí jejich zákonný zástupce, i když nemá sám práva opce.

§ 8

Osoby, které použijí práva opce ve smyslu tohoto nařízení, přeloží své bydliště do 12 měsíců ode dne, kdy jim rozhodnutí o souhlas s opcí bylo dodáno, do státu, jehož státní občanství přijaly, přičemž mohou vzít s sebou celý svůj movitý majetek. Tento majetek nepodléhá z tohoto důvodu žádnému vývoznímu clu ani poplatku. Za nemovitý majetek obdrží odškodnění.

§ 9

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede je ministr vnitra v dohodě s ministrem věcí zahraničních.

Fierlinger v. r.

David v. r.
Gottwald v. r.
Široký v. r.
Dr. Šrámek v. r.
Ursíny v. r.
Masaryk v. r.
gen. Svoboda v. r.
Dr. Ripka v. r.
Nosek v. r.
Dr. Šrobár v. r.
Dr. Nejedlý v. r.
Dr. Stránský v. r.

Kopecký v. r.
Laušman v. r.
Ďuriš v. r.
Dr. Pietor v. r.
gen. Hasal v. r.
Hála v. r.
Dr. Šoltész v. r.
Dr. Procházka v. r.
Majer v. r.
Dr. Clementis v. r.
gen. Dr. Ferjenčík v. r.
Lichner v. r.

8/1947 Sb.
Vládní nařízení
ze dne 28. ledna 1947
o soupisu československého majetku
na Zakarpatské Ukrajině.

Vláda republiky Československé nařizuje podle § 1 ústavního dekretu presidenta republiky ze dne 24. srpna 1945, č. 60 Sb., o přípravě provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945:

§ 1

Pro přípravu odškodnění podle Protokolu ke smlouvě mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945, č. 186 Sb. z roku 1946, je přihlásiti k povinnému soupisu nemovitý majetek (též práva spojená s držbou nemovitostí a příslušenství) na území Zakarpatské Ukrajiny, patří-li

a) osobě, která podala opční prohlášení pro československé státní občanství podle vládního nařízení ze dne 24. srpna 1945, č. 61 Sb., o přípravě opce podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945, pokud toto prohlášení nebylo pravoplatně zamítnuto (dále jen optant);

b) osobě české nebo slovenské národnosti, která v důsledku nepřátelské okupace opustila území Zakarpatské Ukrajiny;

c) právnické osobě, kterou vzhledem k národnostnímu složení statutárních orgánů z doby před okupací je třeba považovati za českou nebo slovenskou.

§ 2

(1) Zároveň se sepisuje i jinaký majetek na území Zakarpatské Ukrajiny, patřící osobám uvedeným v § 1, zejména majetek výdělečný, úsporné vklady, cenné papíry a pohledávky splatné v Zakarpatské Ukrajině a vůbec všechny majetkové předměty a práva, zanechané v Zakarpatské Ukrajině.

(2) Pro přípravu případného odškodnění mohou přihlásiti k soupisu nemovitý nebo jinaký majetek na Zakarpatské Ukrajině též jiní českoslovenští státní občané, jakož i jiné právnické osoby a soubory osob a majetkové podstaty se sídlem na území Československé republiky, než jsou uvedeny v § 1.

§ 3

Majetek se přihlašuje podle stavu ke dni 30. ledna 1946.

§ 4

(1) Přihláška k soupisu se podává u ministerstva vnitra.

(2) Přihláška nemovitého majetku podrobeného povinnému soupisu (§ 1) musí býti podána nejpozději do dne, který stanoví ministerstvo vnitra vyhláškou v Úředním listě republiky Československé, jinak k ní nebude přihlíženo. V téže lhůtě je přihlásiti k soupisu i majetek ostatní (§ 2). Optanti, kteří ve lhůtě přihlašovací budou ještě na území Zakarpatské Ukrajiny,

mohou však přihlášku podati do jednoho měsíce po přesídlení ze Zakarpatské Ukrajiny do Československé republiky.

§ 5

(1) Přihláška k soupisu se podává trojmo na tiskopisech, jejichž vzor stanoví ministerstvo vnitra vyhláškou v Úředním listě republiky Československé.

(2) Přihláška má obsahovati zejména

a) osobní údaje strany, údaje o její národnosti, státním občanství, bydlišti, po případě dřívějším bydlišti na Zakarpatské Ukrajině, o dni, kdy strana opustila území Zakarpatské Ukrajiny a za jakých okolností se tak stalo,

b) popis nemovitého majetku zanechaného na Zakarpatské Ukrajině a jeho příslušenství (zejména údaje o katastrálním území, čísle knihovní vložky, druhu budov, roku výstavby, zastavěné ploše, výměře pozemků, druhu kultury, spoluvlastnických poměrech a j.), jakož i údaj, zda strana je knihovním nebo mimoknihovním vlastníkem,

c) popis jiných majetkových předmětů a práv,

d) údaje o dlužích a břemenech na majetku váznoucích,

e) údaj o obecné ceně přihlášeného majetku ke dni 21. května 1938,

f) prohlášení, zda, kdy a kde podala strana již dříve přihlášku, zda a od koho obdržela náhradu, zálohu nebo podporu a v jaké výši.

§ 6

(1) K přihlášce k soupisu předloží:

a) optanti: opční osvědčení nebo potvrzení o správně podané opsi (§§ 4 a 5 vl. nař. č. 61/1945 Sb.) a doklady potvrzující údaje, kdy a za jakých okolností opustili území Zakarpatské Ukrajiny.

b) osoby české nebo slovenské národnosti, které v důsledku nepřátelské okupace opustily území Zakarpatské Ukrajiny: doklad o národnosti, vydaný příslušným československým úřadem, doklad o stálém pobytu na území Zakarpatské Ukrajiny až do doby okupace a doklady potvrzující údaje, kdy a za jakých okolností opustily území Zakarpatské Ukrajiny,

c) právnické osoby, které vzhledem k národnostnímu složení statutárních orgánů z doby před okupací je považovati za české nebo slovenské: doklady o složení statutárních orgánů činných do okupace (výpisy z obchodního rejstříku a pod.) a doklady, vydané příslušným československým úřadem o národnosti členů statutárních orgánů z doby před okupací,

d) všichni tito přihlašovatelé majetku podrobeného povinnému soupisu (§ 1): doklady o vlastnickém nebo jiném právu k nemovitému majetku na území Zakarpatské Ukrajiny (výpisy z pozemkové knihy, trhové smlouvy, úřední potvrzení a pod.).

(2) Doklady, které má strana po ruce, buďtež připojeny k přihlášce k soupisu, a to v prvopise nebo v ověřeném opise. Pokud strana dokladů nemá po ruce, musí udati, co učinila k jejich opatření a do kdy je dodatečně předloží.

(3) K přihlášce majetku, nepodléhajícího povinnému soupisu (§ 2), netřeba zatím připojovati dokladu.

§ 7

(1) Řízení o soupisu se zavede pouze na podkladě přihlášky, kterou podá strana nebo její právní nástupce. Přihlášky, které byly podány před účinností tohoto nařízení, nejsou podkladem k zavedení řízení.

(2) Pro řízení platí přiměřeně ustanovení vládního nařízení ze dne 13. ledna 1928, č. 8 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení).

(3) K projednání jednotlivých případů lze přibrati zástupce organizace zájemců s hlasem poradním.

§ 8

(1) Z podání přihlášky nevzniká straně právní nárok na odškodnění.

(2) Úprava odškodnění se vyhrazuje zvláštním předpisům.

§ 9

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede je ministr vnitra v dohodě se zúčastněnými ministry.

Gottwald v.r.

Dr. Zenkl v.r.
Fierlinger v.r.
Široký v.r.
arm. gen. Svoboda v.r.
Dr. Ripka v.r.
Nosek v.r.
Dr. Dolanský v.r.
Dr. Drtina v.r.
Kopecký v.r.
Laušman v.r.

Řuriš v.r.
Zmrhal v.r.
Dr. Pietor v.r.
Ing. Kopecký v.r.
Hála v.r.
Dr. Nejedlý v.r.
Dr. Procházka v.r.
Majer v.r.
Dr. Franek v.r.
Dr. Clementis v.r.

Lichner v.r.

Příloha č. 8

VYHLÁŠKA

ministerstva financí
ze dne 4. srpna 1959

o vnitrostátním vypořádání některých nároků podle
zákona č. 42/1958 Sb., týkajících se Zakarpatské Ukrajiny

Ministerstvo financí stanoví podle § 4 zákona č. 42/1958 Sb., o úpravě některých nároků a závazků souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny a Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou, a na základě zásad stanovených vládou:

§ 1

(1) Náhrada podle této vyhlášky se poskytne za nemovitý majetek, který měly ke dni 29. června 1945 na Zakarpatské Ukrajině československé osoby a jehož pozbyly podle příslušných mezistátních smluv a dohod.*)

(2) Za československé osoby ve smyslu ustanovení odstavce 1 se považují fyzické osoby, které měly československé státní občanství ke dni 29. června 1945 nebo je získaly na základě opce.**)

(3) Náhrada se poskytne osobám, které pozbyly tohoto majetku nebo jejich dědicům, jestliže tyto osoby (jejich dědicové) měly bydliště na území Československé republiky dne 25. července 1958.***) Dědicům ze zákona, kteří nepatří k okruhu osob uvedených v §§ 526 až 532 obč. zák., se však náhrada neposkytne.

*) Smlouva mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině a Protokol k této Smlouvě vyhlášené pod č. 186/1946 Sb.; Dohoda mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o konečném vypořádání majetkových a finančních otázek souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou, vyhlášená vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 1/1958 Sb.

***) Vládní nařízení č. 61/1945 Sb., o přípravě opce podle Smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945.

****) Den počátku účinnosti zákona č. 42/1958 Sb.

§ 2

(1) Podmínkou pro přiznání nároku na náhradu je též, že byla podána včas přihláška k náhradě.

(2) Přihláškou k náhradě je přihláška k soupisu majetku podaná podle vládního nařízení č. 8/1947 Sb., o soupisu československého majetku na Zakarpatské Ukrajině, ve lhůtě do 31. března 1947 nebo podaná optanty, kteří v přihlašovací lhůtě byli ještě na Zakarpatské Ukrajině, ministerstvu vnitra, ve lhůtě do 1 měsíce po přesídlení ze Zakarpatské Ukrajiny do Československé republiky; u jiných osob, než na které se vztahuje ustanovení předcházející věty, rozumí se přihláškou k náhradě přihláška podaná do 30. června 1959 podle vyhlášky ministerstva financí č. 43/1959 Ú.1.

§ 3

Náhrada se poskytne za tento nemovitý majetek, pokud měl povahu osobního nebo drobného soukromého vlastnictví,

- a) za rodinný domek,
- b) za hospodářské budovy a půdu drobných zemědělců na Zakarpatské Ukrajině, avšak jen těm, kteří nyní hospodaří jako členové jednotných zemědělských družstev nebo jako samostatní malí nebo střední zemědělci,
- c) za pozemek zastavěný rodinným domkem [písmeno a)] nejvýše však za výměru 800 m² a za pozemek zastavěný hospodářskými budovami [písmeno b)],
- d) za budovy sloužící k provozu malé živnosti.

§ 4

Základem pro výpočet náhrad za nemovitý majetek jsou údaje uvedené v přihláškách (§ 2). Ceny v přihláškách se přepočtou v poměru 5 : 1 a uvedou po přezkoušení do souladu s cenovými předpisy.

§ 5

Za zemědělskou půdu bude poskytnuta žadateli náhrada jen v půdě, a to v rozsahu výměry jeho vlastních a jím obhospodařovaných pozemků na území Zakarpatské Ukrajiny, pokud tyto pozemky nepřevyšují výměru jeho vlastních pozemků, které vnesl do jednotného zemědělského družstva nebo sám obhospodařuje v tuzemsku; náhrada nesmí však převyšovat 13 ha.

§ 6

Obdržel-li žadatel v tuzemsku přiděl nemovitostí (včetně zemědělské půdy) podle příslušných předpisů, přihlédne se při stanovení náhrady, zda nebyl poskytnutím přidělu již částečně nebo i úplně odškodněn.

§ 7

(1) Náhrada se sníží o břemena a dluhy váznoucí na majetku, za který se náhrada poskytuje.

(2) Z přiznané náhrady se před její výplatou (§ 9) odečtou závazky, které měl žadatel vůči právníckým osobám Zakarpatské Ukrajiny, jejichž nároky dnem 8. ledna 1958 přešly na československý stát.*)

*) Podle § 2 odst. 2 zákona č. 42/1958 Sb. přešly dnem 8. ledna 1958 na československý stát nároky, které měly dne 29. června 1945 právnícké osoby Zakarpatské Ukrajiny proti československým právníckým a fyzickým osobám a fyzické osoby Zakarpatské Ukrajiny proti československým právníckým osobám.

§ 8

Rozhodovat ve věcech náhrady přísluší ministerstvu financí; o řízení platí vládní nařízení č. 20/1955 Sb., o řízení ve věcech správních.

§ 9

O způsobu úhrady náhrady, o výplatě a uvolňování platí obdobně předpisy o úplatném nabývání věcí od soukromníků organizacemi socialistického sektoru.*)

*) Vyhláška ministerstva financí č. 206/1958 Ú.l.

§ 10

Tato vyhláška nabývá účinnosti ode dne vyhlášení.

První náměstek ministra:
inž. Sucharda v.r.

MINISTERSTVO FINANCÍ
Kancelář ministra

V Praze dne 1. září 2004
č. j. 10/94484/2004/3229 IK

Vážená paní,

posíláme Vám odpověď na následující dotazy, se kterými jste se obrátila na Ministerstvo financí svým podáním ze dne 3. 8. 2004.

1. Byla k vládnímu nařízení č. 61/1945Sb. vydána prováděcí vyhláška (případně podrobnosti k této vyhlášce, její podrobné znění), ve které by bylo uvedeno, jak mají lidé, kteří mají nárok na náhradu za nemovitý majetek, zanechaný na Podkarpatské Rusi, postupovat (zda, příp. kde mají podat žádost, do kdy musí být tato žádost vyřízena apod.) ?
2. Kolik finančních prostředků bylo optantům v letech 1945 – 1958 vyplaceno československým státem jako náhrada za nemovitý majetek zanechaný osobami na Podkarpatské Rusi, které migrovaly do Čech a na Slovensko a optovaly pro československé státní občanství, případně kolika lidem bylo toto finanční odškodnění vyplaceno a kdy ?

Ad 1)

Vládní nařízení č. 61/1945 Sb., o přípravě opce podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945, stanovilo v § 1. kteří občané mají právo optovat pro československé státní občanství, v § 8 pak poslední věta zní: „Za nemovitý majetek dostanou odškodné.“

Vládní nařízení č. 8/1947 Sb., o soupisu československého majetku na Zakarpatské Ukrajině, stanovilo v § 1“...pro přípravu odškodnění podle Protokolu o Smlouvě ...ze dne 29. července 1945 č. 186/1946 Sb. ... je přihlásiti k povinnému soupisu nemovitý majetek na Zakarpatské Ukrajině ...“ . Majetek se přihlašoval podle stavu ke dni 30. lednu 1946, přihláška k soupisu se podávala u Ministerstva vnitra. Majetek přihlašovaly fyzické i právnické osoby, k přihlášce měly být přiloženy předepsané doklady. Z podání přihlášky nevznikl straně právní nárok na odškodnění. *Ministerstvo vnitra vydalo i příslušné tiskopisy s podrobným návodem.*

Vyhláška Ministerstva vnitra č. 137/1947 Sb., již se stanoví konečný den k podání přihlášky k soupisu československého majetku na Zakarpatské Ukrajině, stanovila konečný termín podání přihlášky na 16. března 1947, resp. jeden měsíc po přesídlení.

Vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí č. 1/1958 Sb., o Dohodě mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o konečném vypořádání majetkových a finančních otázek, souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou, byla uvedená dohoda publikována.
Teprve po uzavření této Dohody byly zahájeny kroky k právní úpravě poskytování náhrad.

Zákon č. 42/1958 Sb., o úpravě některých nároků a závazků souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou, obecně upravil poskytnutí náhrady. Zmocnil vládu stanovit zásady pro náhrady a Ministerstvo financí k rozhodování ve věcech náhrad podle správního řádu a k úpravě podrobností ohledně náhrad.

Vyhláška Ministerstva financí č. 43/1959 Ú.l., o přihlášení k náhradě za majetky na Zakarpatské Ukrajině podle zákona č. 42/1958 Sb., stanovila další lhůtu k podání přihlášky na den 30. červen 1959, přihlášky měly být podávány u Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků. Podání přihlášky nezakládalo nárok na náhradu.

Vyhláška č. 159/1959 Ú.l., o vnitrostátním vypořádání některých nároků podle zákona č. 42/1958 Ú.l., stanovila podrobnosti ohledně poskytování náhrad, o řízení platilo stále vládní nařízení č. 20/1955 Sb., o řízení ve věcech správních (správní řád).
Podrobnosti byly stanoveny na základě zásad, stanovených vládou, a to vč. určení majetku, za který má být náhrada poskytnuta.

Proces řízení o náhradě probíhal podle správního řádu. Vyřízení jednotlivých případů se prodlužovalo zejména zdlouhavým předkládáním potřebných dokladů oprávněnými osobami.

Ad 2)

V letech 1945 – 1958 nebylo vyplaceno žádné odškodnění, někteří reemigranti obdrželi z titulu škody náhradu z veřejných prostředků od Ministerstva vnitra.

Náhrady byly poskytovány až podle vyhlášky Ministerstva financí č. 159/1959 Ú.l., a to až do roku 1972.

Náhrady na Slovensku poskytoval Oblastný likvidátor v Bratislavě. O výši vyplacených prostředků a o počtu případů, ve kterých byla náhrada poskytnuta, nemá Ministerstvo financí ČR žádné informace.

Z evidence bývalého Ústředního likvidátora peněžních ústavů a podniků (později Správa pro věci majetkové a devizové v Praze) bylo zjištěno, že příslušnými místy bylo přijato cca 9 500 přihlášek, z toho 6 500 se týkalo přesídlenců, bydlících na území Čech a Moravy.

Náhrady se poskytovaly jen fyzickým osobám, a to buď v hotovosti na účet oprávněných osob nebo úhradou nedoplatku přejímací ceny za příděl nemovitostí, konfiskovaných podle dekretu č. 108/1945 Sb. či dekretu č. 12/1945 Sb. Tato platby byly poukazovány přímo peněžnímu ústavu, který měl pohledávku vůči přídělci z titulu půjčky na zaplacení přejímací ceny. Za zemědělské pozemky byla poskytována náhrada v půdě.

Náhrady v hotovosti byly poskytnuty v 1 445 případech, vyplaceno bylo 13 424 tisíc Kčs. Poskytovaly se nejen optantům, ale i československým fyzickým osobám, které měly československé státní občanství ke dni 29. červnu 1945. Agenda poskytování náhrad probíhala od roku 1959 a byla ukončena v roce 1972.

Pro úplnou informaci je třeba uvést, že některé škody, přihlášené podle vládního nařízení č. 93/1940 Sb., o přihlašování a zjišťování škod vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi, byly přesídlencům vypláceny podle vládního nařízení č. 317/1941 Sb., o odškodnění osadníků na území bývalé Česko - slovenské republiky, připojeném k Maďarsku.

S pozdravem

Ing. Zuzana Brzobohatá
ředitelka

Příloha: tiskopis přihlášky podle vyhlášky č. 43/1959 Ú.l.

Vážená paní
Eva F e n k l o v á
Hlavní 123
357 47 KRÁSNO

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY
S E N Á T
STÁLÁ KOMISE SENÁTU PRO KRAJANY ŽIJÍCÍ V ZAHRANIČÍ
JITKA SEITLOVÁ
PŘEDSEDKYNĚ

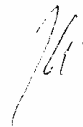
V Praze dne 20. 9. 2004

Vážená slečno Fenklová,

dovolte, abych reagovala na Váš dopis týkající se vypořádání majetkových a finančních otázek souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou. Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí se touto otázkou zabývala na základě podnětu Občanského sdružení Podkarpatská Rus. V rámci jednání s Veřejným ochráncem práv, Ministerstvem financí a Ministerstvem zahraničních věcí, přijala komise usnesení, kterým konstatovala, že Dohoda mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o konečném vypořádání majetkových a finančních otázek souvisejících se sjednocením Zakarpatské Ukrajiny s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou je platná a není naplněna. Dále požádala obě výše uvedená ministerstva o předložení legislativního návrhu řešení odškodnění. Veřejný ochránce práv JUDr. Otakar Motejl přislíbil, že do konce září předloží zprávu o stavu řešení výše uvedeného případu.

Doufám, že Vám tato informace alespoň trochu pomůže k Vaší zvolené písemné práci.

S pozdravem

Eva Fenklová
Hlavní 123
357 47 Krásno
okres Sokolov

D/135/27.4.04
+ 0/42/19.4.04

Mgr. Bohuslav SOBOTKA
místopředseda vlády a ministr financí

V Praze dne 24. dubna 2004
Č.j.: 44/50 215/2004

Vážená paní senátorko,

Obdržel jsem Váš dopis ze dne 18. března 2004, kterým se na mne obracíte se žádostí o stanovisko k otázce dalšího odškodnění za majetek, zanechaný na Zakarpatské Ukrajině, a o předložení legislativního návrhu řešení tohoto problému.

Podle Protokolu ke Smlouvě mezi ČSR a SSSR o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945 měly být osoby, které použijí práva opce nebo osoby, české a slovenské národnosti a právnické osoby, které musely opustit území Zakarpatské Ukrajiny v důsledku nepřátelské okupace, odškodněny za nemovitý majetek. Odškodnění mělo být provedeno podle zásad Likvidační komise zúčastněnými vládami. Náhrady však byly poskytovány až po roce 1958 podle přijatého zákona a zásad, stanovených vládou, na jejichž základě byla vydána prováděcí vyhláška.

Odstranění překážek, obsažených v dosud platné právní úpravě a zamezujících plnému odškodnění tak, jak bylo v roce 1945 předpokládáno, by vyžadovalo s ohledem na časový odstup a změněné podmínky nejen komplexní vyřešení celé řady otázek, jež původní právní úprava neřešila, ale i výdaje, se kterými není ve střednědobém výhledu vývoje veřejných financí počítáno. Vzhledem k těmto skutečnostem a zkušenostem z přípravy a realizace restitučních zákonů a provádění vnitrostátního vypořádání ohledně řady uzavřených mezinárodních dohod, Ministerstvo financí legislativní úpravu nepřipravuje.

I když je nutno konstatovat, že se tehdejší režim dopustil vůči reemigrantům nekorektního postupu, nelze odčinit všechny křivdy, spáchané totalitním režimem, a u majetkových křivd i z toho důvodu, že současný stav veřejných financí to neumožňuje.

S pozdravem

Vážená paní
RNDr. Jitka Seitlová
Předsedkyně Stálé komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí
Valdštejnské nám. 4
Praha

JITKA SEITLOVÁ
SENÁTORKA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY

Senátorská kancelář:
Kramářova ul. č. 9, 750 00 Přerov
tel./ fax / záz. 581 205 600

V Přerově 11. ledna 2005

Vážená slečno Fenklová,

jsem velmi potěšena tím, že se ve své diplomové práci zabýváte tématem odškodnění za majetek na Podkarpatské Rusi.

Dotazy, které jste zaslala, by měly poměrně obsírnou odpověď, pokud bychom pro vysvětlení celého rámce problému měli také popisovat kompetence jednotlivých orgánů státu.

Dovolím si tedy alespoň upozornit na jeden ze stěžejních problémů a to, že Senát PČR ani senátor nemá žádné kompetence moci výkonné a nemá právo ani rozhodovat o státním rozpočtu České republiky. Každý iníciální návrh k legislativě ČR, pokud je předložen Senátem PČR, má šanci být schválen teprve po souhlasu Poslanecké sněmovny PČR. Pokud je mi známo, byla v minulých měsících v Podvýboru pro krajany žijící v zahraničí Poslanecké sněmovny PČR připravována novela zákona, týkající se odškodnění za dotčený majetek. Bohužel nebyla zatím předložena k dalšímu projednání. V současném termínu blížících se voleb do Poslanecké sněmovny PČR, je fakticky již velmi málo pravděpodobné, že by taková novela zákona mohla být schválena v tomto volebním období.

Po řadě jednání se zástupci Ministerstva financí ČR bylo ale konečně vydáno osobám, které o odškodnění žádaly, rozhodnutí o zamítnutí jejich nároku. To umožnilo podání jejich odvolání a následný proces postupu řádných opravných prostředků. Pokud neuspějí (což platné vyhlášky neumožňují), mohou se obrátit o nápravu k Ústavnímu soudu ČR a požádat o pomoc také Veřejného ochránce práv. Právě v tomto zahájeném procesu bude možné zákonnou cestou jednoznačně kompetentními orgány potvrdit nebo vyvrátit ústavnost současného stavu a následně realizovat nápravu.

Mimo zahájení uvedeného procesu Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí jednala také s zástupci současné Ukrajinské správní oblasti o možnosti poskytnutí archivních podkladů pro případné ověření nároků nebo právě pro novelu zákona stanovující postup nápravy odškodnění.

Otázka, kdo bude mít právo na odškodnění a zda to také budou potomci československých občanů na Podkarpatské Rusi, bude předmětem teprve následných jednání. Rozhodující pro budoucí řešení bude zejména náprava současného stavu, pokud bude shledán kompetentními institucemi za protiprávní (o čemž jsem osobně přesvědčena) a dále forma této nápravy v souladu s mezinárodními závazky a vůli budoucí většiny v Poslanecké sněmovně PČR.

Vážená slečno Fenklová, děkuji Vám za důvěru se kterou jste se na mne ve věci obrátila.

S pozdravem

RNDr. Jitka Seitlová
senátorka PČR